~~17870~~

Українська хата

Червень Київ—1912

Зміст:

Увага! Ласкаво просимо **шановних передплатників,** поновити передплату завчасу, щоб не було задержки з розсилкою журнала.

Хто внесе цілорічну передплату той одерже в додаток

три книжки.

При зміні адреси просимо зазначати свою **стару адресу** і надсилати 30 коп. марками. Листуватися редакція і контора буде тільки **при оплаті** листів завчасу.

Приймається передплата на 1912 рік.

(див. останню сторінку).

ГРИЦЬКО ЧУПРИНКА.

ПУТЬ.

Як гірко почувать, коли перед тобою
Кричить про істину продажний фарисей.
С. Я. Надсон.

Речі варті дивування
Никнуть, бліднуть перед злом;
Годі ж, годі фальшування, —
Сміло вийду напролом.

Глянь як світлі ідеали
В порожнечі розпливлись;
Подивися, як вандали
На святині зоп'ялись!

Як у тьмі не розгоряться
Чисті огники святі,
Сили серця не зкоряться
„Ні з щитом, ні на щиті“!

Серце стукає трівожно
Перед святом новини:
— Як зламати зла неможна,
Кровю щит почервони!

Є слова, що ваблять гада,
Що бренять на довгий вік!
Тільки є ще звір-громада,
Як і камінь-чоловік.

Єсть у їх свої пророки,
Фарисеї-крамарі.
— Швидче ж, друже ясноокий,
Налітай на їх згори!

Меч в руці, а в другій світло!
Гнів жорстокий і любов!
Поки полумя не зблідло,
Розігрій ворожу кров.

А як зникне, як поблідне
Ясний промінь життьовий, —
Змовкне серце непобідне
У своїй палкій крові.

Не давай душі своєї
Для брудних ганебних пут! —
Знай, що навіть фарисеї
Честь одвазі оддадуть.

ТІНІ.

Гойдаючись тіні в годині вечірній
З останнім промінням свавільно злились
І хвильку побувши у дружбі невірній
Без жалю, без болю на вік розійшлись.

Так саме розбили ми дружбу з тобою
І також розбили кохання своє;
Життя не буває без гострого болю
І з тінями промінь на мить заграє.

З циклю „ОСІННІ УЗОРИ“.

I.

Чого сумний, похмурий день осінній
Ридає враз зо мною,
Нащо в сльозах малює він узори
Красою неземною?

Куди в блакитнім небі хмар холодних
Снуються довгі гриви?
Й чого цей гай вдягнувся перед смертю
В фарб дивні переливи?

Чого душа моя в оттім вміранні
Свій спокій загубила
І мовчки всю красу тих днів журливих
Так ніжно полюбила?

II.

Зриває осінь листя з дуба
Й в тремтінні падає воно...
Ми поруч йшли з тобою, люба,
І впало листячко одно
Тобі червонеє на груди...

Ми довго в лісі похожали...
Куди та стежечка вела
Й про що лиш ми не розважали?!..
Ти теє листячко взяла —
Й промовила — „то сімвол буде!“

III.

Тебе спитав би я,
Голубонько моя,
Чи знаєш ти в цю любу мить
Про віщо гай нам шелестить?

Але промовчав я,
Бо відповідь твоя
Безслідно гаєм пролетить,
Де рвійне листячко тремтить.

Голубонько моя,
І відповідь твоя
Ніщо була б в цю дивну мить,
Як все поему шелестить!..

IV.

Чую, чую стогін дикий,
Стогін гордий і великий!
Чую, чую ще здалека,
Як шумить, шумить смерека!

Щось нам хоче росказати,
Тайні чари показати, —
Простягає довгі руки,
Розсипає млосні звуки...

Коло неї, видно, з горя
Похилилась білокора,
Наче справді нетвереза,
Вже без листячка береза.

Бачу, бачу перли-сльози, —
Але згинуть ці морози
Знову гай зазеленіє
І холодні сни розвіє...

Не журися, не журися,
Сестро люба, звеселися —
На весні ще як рясненько
Уберешся чепурненько!

Чую, чую стогін дикий,
Стогін гордий і великий!
Чую, чую ще здалека,
Як шумить, шумить смерека!

Де ви, муки, де взялися?
Вялить серце жовте листя...
Й тільки блисне блакить неба
Вітер злоститься — „не треба!“

Ол. Неприцький-Грановський.

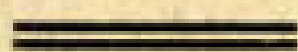

З циклю „ГІРСЬКІ АКВАРЕЛІ“.

Д'ГО́РІ!

Д'горі! Д'горі!

Вище! Далі від людських буднів і людських свят. На пять ступнів поступиш уверх, а на пять миль будеш бачити більше.

Зі свіжими силами скачеш з каміня на камінь, іграшкою здається високий верх. Так близько ж, так невисоко. Д'горі ж, д'горі!

Тут, внизу ще багато людського життя і його ознак. Ось троп овечий: ночують тут вівці та умісили землю щось. Ось облуплені смереки лежать: десь у верху стяв їх гуцул, обрубав гилля, облупив, а потім стояв і дивився вниз.

— Клейго-о-ов! — кричав звідти і пускав смеречину.

Летіла вона, дзвенючи як струна напята, просікаючи корчі по дорозі і, ударившися внизу, зупинялася. Вся дрожала потім ще довго, а зверху летить уже друга, її сестра.

От купи каміння: царинку робив собі гуцул мозолем. Але чим далі, тим все менше слідів чоловіка, всевладнійше гремлять дикі голоси незайманої природи. Гора витає чим може: ховаються ягоди під листєм, чорніють вже афини, і ґо́ґодзи вже пристигають — оден бік білий, а другий червоний. Мох грубо встелився мягким килимом і манить спочити, але ще не хочеться, ще так багато сил. Д'горі, д'горі!

— Боже помагай!

Косареви косити Боже помагай. Легко коситься на горі: вітер прохолоджує, коса коротенька. Зігнеться низько косарь — і стеле, стеле, стеле покіс за покосом. Синок зліз на воринє і придивляється.

Стань — оглянися! Го-го, як високо!

Білою змією в'ється дорога. Черемош сліпить очі против сонця, повитикалися з усіх боків якісь незнайомі, нові верхи. А по склонах гір все хати, хати, хати. То там

то там виблискують побóями, дрібоцькі, мов зернята маку, що пташка, летючи, з дзьобика впустила. Хати, хати... А в кожній з них притулилося людське горе.

А он засиніли ще дальші гори, легким блакитним серпанком повиті. З-за пасма витикається пасмо, з-за одного ланцуха новий ланцух, а на самій границі, замикаючи обрій собою — стала, даючи всі відповіди, Чорногора!

Чорногора!.. Коли не глянь на неї — все вона пришле тобі якийсь усьміх таємний, все пришле щось з чарів дикої своєї поезії. Любить гуцул свою Матір, Чорногору. Всі його пісьні сплетені з неї, всі найкращі спомини сього маленького, відважного, невикористаного в своїх здібностях народа. Бо дійстно: все що було свобідного, сильного, гордого в життю Гуцульщини — в усім тім першорядну ролю відгравала вона, неприступна і дика, первовічна Чорногора.

А гей же д'горі! Не гадай, що ти на вершку. Ще ой-ой скільки над тобою. Д'горі!

А тінь від смереки така привітна, а зелень така сочиста, мягка — і хочеться подарувати собі трохи спочивку, радісно повалитися в пахучу траву. Упав — і тихо-тихо стало... Божа книга пишеться.

Наближається - наближається - наближається і — падає небо! Але не впало, підскочило нараз уверх і падає знову. Хмарка ліниво повзе, купаючись в сонці, безшумно й рітмично гойдається важке гилле смереки, затріпотіла вільшина, і ледве-ледве, мов з неба чи не-знати звідки, доноситься шум Черемоша. Вона тут, невгамовна гуцульська ріка, десь крізь трави просовує шум свій. А підіймешся на лікоть — і вже наблизиться, вже виразно учуєш вічну байку, і дуже високо треба вилізти аби не досяг Черемош.

Під руками і геть доокола все застелене купочками твердого дрібоцького листу, а між ним чорно-синіють великі афини. Зірвеш одну — захочеться другої, холодної гірської ягоди. Безшумно паде в мягкий мох ящірочка і довго стоїть, задерши голівку — дивиться на тебе. А потім, мов що штурхне її у бік — кинеться вниз і щезне десь поміж галузочками.

А тобі так ліниво лежиться і не хочеться вже йти. Верх здавався знизу таким маленьким, скородосяжним, а показалося, що так трудно до нього йти. Мабуть і з усякими вершинами так.

Д'горі, д'горі! Годі лежати! Підіймаєшся одразу і йдеш.

І йдеш стежков, а сам думаєш — чи то стежка чи то так лиш хочеться думати? Невже тут ступала колись людська нога?

А певно! От смереки повалені, повсохлі. Лиш шпичаки стірчать та де-не-де поприсхла фоя. Се хитàр якийсь. Ділить дві власности. Уже сварився за се місце чоловік, уже комусь якась кривда була, уже хтось на когось пизьму мав за сей клаптик дикої землі. На всіх же границях земних виростає злоба і поливається кровю.

Д'горі!

Ох, але як уже важко йти! Стежка вже пропала, щодалі то все більше каміння і каміннє більше, вищі сосни, дикші хащі. Медвежі житла, лисячі нори, вовчі притулиська.

От уже уламки скал в зріст людський. В безладді накидані. Сліди довгої боротьби велетнів. Коли то все валилося і яка то картина мусіла бути!

А між камінєм печері, моху товсто що й не продовбеш. З кожної свобідної щелини гониться, гониться невпинною силою дерево. Вигинається, і ломиться, і бореться за найменший клаптик землі, сіткою корінчиків оплутує камінь, жадібно ловить кожну пісчинку. Як би хотів — чув би крик тої боротьби. І передсмертні крики тих, що програли, і тих, що лізуть по трупах, знов ловлять, знов шукають. Зміями вються жмути засохлого коріння живих колись дерев, перетираються в порох і гноять землю для будучих, більше щасливих поколінь.

І страшно тут і — любо. Чорно під смереками і повно таємниць. Каміннє пожовкло від осипанної фої і виписалися на нім якісь незрозумілі письмена. На кожнім кроці здається тобі, що от натрафив на стежку, а стежки тут зроду не було. Та й хто її топтав би?

Д'горі! Але куди? Може я вже на самій вершині — хіба я знаю?

Доокола — стіни сосон і нічого, нічого більше. Немає навіть з чим порівняти свої високости. Невже стати на найвищий камінь і самому сказати собі — я на вершині!

І дивно так. Поки йшов, поки досягав — все було якось инакше. Був привязаний до своєї мети. Тепер досяг і — не знаєш чого. Чи й на всіх вершинах так? Чи то може від того, що я сам з досягаючих, а не з досягших?

Пень. Великий такий і дужий здається. А вдариш в него палицею — і вона проходить його наскрізь. І то тобі так здавалося, що то міцний пень, а то була попросту гнила колода.

Проносяться ріжні мотиви і якось тужно від них стає. Тяжить вже самотність і сей таємничий суворий шум смерек, і чорні плями печерь. Росте і заострюється і всевладно огортає внутрішня трівога. Як би знав, що мусиш на сім місці простояти до ночі — може розбив би собі голову об сей сяючий на сонці камінь.

Мамо-Природо! Ти велична, Ти безмежна в своїй красоті! Ти благословенна і благословенним є кождий плод чрева Твоєго — але страшно з Тобою. Страшно з Тобою, бо я не знаю чи Ти ворог мені чи друг. Невже в слова: „боротись з природою“ ввязав чоловік не що инше, як сінтезу сеї Твоєї віковічної ворожнечі?

Ні, Ти не ворог мені, о мамо. У тебе взагалі нема ворогів, правда? Страшить лиш рівнодушність твоя, а не ворожнеча. От можеш ти зараз обвалити сей камінь, під яким я стою, або кинути мене в одну з сих підземних печерь, або роздавити похиленою отсею смерекою, і в муках сконаю я тут, посеред твоєї рівнодушности, а ти навіть знати нікому о тім не позволиш. І лиш, знайшовши мій труп, скажуть люде — пропав чоловік. А як він мучився перед смертю і скільки — того ніхто не знатиме во вік.

А ти все так само будеш прекрасна, так само сміятимешся ранком, бризкатимеш росою, витатимеш сонце. Чи ж не ворог ти чоловікови? Чоловік болів, раниться, носить тисячі дум, тисячі скорбот в собі, стражде за себе й за брата, і молиться, і проклинає, і співає, і тужить, весь зміна і звуки і настрій, — а Ти обоятна на то все. Аби лиш

перти з землі невстриманною силою нового життя, аби лиш громами греміти, носитись сніговою заверюхою і викликати всіх і вся на боротьбу з собою. Слава ж тим, що закували ріки каміннєм, море залізом покорили, повалили гори, скосили ліса і яруги заповнили. Війна, так війна!

Війна, боротьба... Які то маленькі людські слова, так само маленькі, як і їх творець. Вирубав трошки ліса — і гордий. Наліпив купку каміня — і щасливий. Убив сто собі подібних — і великий. А непорушний Лик Землі яким був, таким і зостався. Так само стремлять в небеса Гаурізанкар і Ельборус, так само все дивиться вниз Кассіопея, летить комета в чорній порожнечі. І так само, як мілліони літ тому падав голий чоловік перед блискавкою осліпляючою, молючи грізного бога о життє — так само й тепер падає в порох „властелин землі", коли знайдеться сам-на-сам з природою, коли стане лице против лиця. І так само падає шаленою скоростию земля в безконечність, лишаючи і темні, і освітлені, і холодні, і поплавлені тіла небесні.

І от тут на вершині я, сліпий мурашок, чую потребу молитися. Оголився я зі своїх хитрощів, далеко від мене украдені тайни, і властитель їх утопив в мені своє запитуюче і грізне око. Я боюся того погляду і ублагати хочу молитвою.

Але кому я буду молитися тут? Там, унизу навчили мене, що Бога немає. Але тут, на горі я хочу говорити, що се неправда! Я чую Бога! В вічній руїні і вічній творчости я чую Його! В вічнім умеранню і вічнім народженню! В вічнім злі і вічнім добрі! Чую Його, завше єдиного в двох божествах і поклонитися, раб нікчемний і заблудший, хочу. Єдиному в двох єстествах. Їх двоє на землі, властелинів — і рівні оба і оба непереможні. Коли б подужав оден — в пустиню обернулася б земля, ріки перестали б орошати сіножать, найбільша звізда упала би з небозводу і затопила би сушу вода.

Тому — хвала Обом! Збудуємо тут, на високій горі з каміння вівтар і будемо танцювати танець нового ритуала і кричати пісьню во славу богів. І обів'ємо голови довгими травами, вплетемо в волосся темно-зеленого листу — най

звиснуть квіти на чоло, най звиснуть квіти на чоло. А відтак нарвемо ягід в жертву і перепросимо за бідність жертвенника. Але наші боги милостиві. Вибагливі й ненажерні, як пристрасть, але й вибачливі як вона.

А як буде заходити сонце і обіллє золотом вершини гір, і блискучими фарбами убере каміннє і жовтий лист, і запалить там десь в глибині й гущавині червоний вогонь на згнилім пни — станемо на коліна від радощів, а потім заплачемо. І будемо боятися ночі і будем любити її. І будемо радіти її приходови і будемо просити, щоб довше, щоб довше заходило сонце.

І в шумі дерев і в лініях хмари західньої будемо пізнавати долю будучого дня і будемо, завмераючи диханнєм, стежити куди хилиться вершина смереки. А з тої чорної оскаленої печері буде вилізати потвора з зеленими очима, зареготче. Посвист сатанинський пронесеться лісом, стрепенуться столітні дерева, великими крильми злопотить Дух Ночі над головою, посиплеться листє, затріщить дерево і мороз окує плечі... як... він... почне... наближатись...

ЧЕРЕМОШ.

Гей, Черемоше, Черемоше, з гір потоками годований та чорногірськими зимами! Гуцульська Ріко! Красуне дика, вибаглива, змінчива!

Вічним шумом немовчно до Бога си скаржит. За гуцульські гаразди, за волю гуцульську, за плач порубаних смерек, за висхлі головиці й потоки.

Люблю тебе, Незрозуміла Ріко. Чимось владаєш ти наді мною, чимось зневолюєш. Все неначе спомини мої несеш з кожною хвилею своєю, все неначе надії обіцяєш. Я не вязав з тобою свого життя, я не кидався в тебе ні щасливий ні зроспачений і не маєш ти прав на мене, — а преці ж володієш мною. Коли встану я ніччу безсонною з ліжка і підійду до вікна і почую далекий чарівний твій

шум — він тягне і вабить мене сам не знаю куди. Все ходив би та ходив по-над тобою, Черемоше, .білими ночами, у сопівку би грав, долі викликаючи. І сидів би все на великім камені, утопивши очі в зміну хвиль говірливих, додивлявся би там письмен Господніх і карт минулого високих сих гір. А як би був я потопельником — все причаювався би в найглибшім зеленім місци під стрімков скалов і все ширше роскривав би великі зелені очі, хотів би всі-всі тайни твої зрозуміти, Черемоше.

Красна Ріко, таємна Ріко! Під уломами Чорногірськими напоїлася тайнами і несеш їх тепер в кожній хвилі і можеш оповісти тисячу дивних і страшних пригод. Видиш всю Гуцульщину в бистрім бігу своїм, забераєш всю поезію. Надивишся і на полонини розлогі, безкраї, і на густі сигли непробитні й дико-суворі, обглянеш з усіх боків і гуцульський оседок самітний в відлюдній тишині і вчуєш там співаночку дівочу, як стане дівча на березі, само серед безконечностей лісових, серед височенних донебесних гір, та й вигукує на всі простори, аж відляски йдуть, аж нявки і люзони з-під каменя визирають, розцікавлені, і змовляються утопити колись ґівчинишє.

Ти, Сувора Ріко! Чому не смієшся ніколи? Чому нема ласки на твоїх устах? Чому все напружені брови і вся ти скора до гніву? Чому в одній хвилі можеш розсердитися, почорніти, зашуміти грізно і невмолимо і повалити гори за горами, ревучи, роскриваючи пащі-безодні і похлинаючи все живе. Ей, страшно дивитись тогди на тебе, як кидаєшся потворою на береги, пів-гори за одним зубом вигризаєш і валиш у спінене море, і з'їдаєш, і далі летиш, і гремиш, і ревеш, і хмари лякаєш.

І тоді шум твій стягає гуцулів з усіх кічер. Ідуть і йдуть, мов за чарівним голосом, становляться безмовно поздовш берегів і дивляться. Тільки дивляться отупілими очима в схвильовані безодні, не говорючи ні слова, мов би не бачуть, як Ти руйнуєш їх працю, їх надії, їх все. Без єдиного слова і руху стоять, лиш зітхають иноді та иноді хрестяться. А то ще жінка якась заведе-заведе, а потім умовкне одразу... І знов стоять всі в упокоренім мовчаню.

Стоять моцні гуцули, закамянівши в різьблених постатях, моцно стискаючи бартки. І діди повиповзали, шепочуть молитви старим богам і слезавими очима ворожать по якихось їм тільки самих відомих признаках — чи довго ще в гніву буде рідна Ріка, джерело життя й істновання гуцульського.

А Ріка росте, випинає брудну могутну спину, валить каміннє по днищу, мов громи бють. Несуться в безладі ковбки, розбиті дараби, хати, бѐрі, воринє, кашиці, корчі... А он корову перевертає в кипучих хвилях, б'є об каміннє, захлисає водою. Жалібний рик переривисто несеться по-над каламутною водою і велика рогата голова то покажеться між гребінями, то сховається знов. І застогне, заколишеться товпа на березі, баби простягають руки до своєї голубані. А її вже перевернуло, ударивши об величезний камінь, несе на стромѝ. Ухопилася передніми ногами за ковбки, ревнула, — а тут налітає з-заду розтріпана та́лба друґарів; тюкнула в тімє, змняцкала, забила під стромѝ, завалила, загреміла... Здвигнулася гора хвиль на цім місци, а Ріка вже кинулася у другий бік, ще нищити, ще шукати крівавої поживи. О, Боже-Кровожерче! змилуйся над нами!

І довго потім не остигаєш з гніву, Дика Ріко. Вже сонце примилюється і лащиться, заглядаючи в кожну твою глибинь, вже гори яснозеленіють і дивуються — невже щось змінилося на світі? Уже мурашкують люде берегами, щось тягнучи, щось переволочуючи, щось засипаючи — сліди гніву Твого нищать, о Гнівная Ріко. Вже й Тобі час би змилосердитися, улагоднитись. Вже ж пожерла єси жертву свою і димом молень людських наситилася єси. Нехай же наступить уже велике умилостивленнє Твоє.

Але Ти не хочеш. Довго брів не роздвигаєш зсунених, довго морщиш чоло і уриваєш ще там і там по клаптику. Хочеш до останку показати силу свою, хочеш до землі прибити гордого царя природи — чоловіка.

Але чекай, Злобна Ріко! Вже недовго тобі лякати бідного гуцула дикістю стихії. Чекай! Прийдуть до тебе инші люде, в новому залізю нові рицарі і окують тебе, Черемоше, каменем і залізом і новим ще, невідомим тобі путом, міцнішим від зеліз. І сосци питающії тебе истощать, і пізнають

твої тайни Чорногірські, і станеш ти послушною, як дитина. Смирно потечеш в твердою рукою ще на папері окреслених берегах, будеш розбуватися в будень і убиратися в свято, і ніхто вже не буде боятися гніву твого.

Посмирнієш! Надпиляють тобі зуби, уріжуть нігтів, начеплять каганець. Плакати будеш, Черемоше, скований оганьблений Черемоше. Плакати будеш по тих часах неповоротних, коли був лиш ти та гуцул і боролися ви оден з одним, і підстерігали, і тішилися, коли одному удавалося побороти другого. Плакати будеш по тих часах неповоротних, коли боги ще ходили помежи люде, коли красоти небес не поділили ще на кляси і натхненнє брав поет безпосередно від Матері-Природи.

Гей! Так ірви ж береги, Черемоше, вали гори, зоставляй великий спомин по собі! Може з твоєї хвилі зробиться поет тобі і зуміє могутним, як Ти, словом затрясти камяним вінцем непорушним гір твоїх і показати світові цілому невиту Красоту їх! І світ здивується тоді, і упаде на коліна, і поклониться — Гуцульській Цариці і Цареви Гуцульському!

ТРЕМБІТА.

З самого раня мрєчі залягли гори. Бог знає звідки, Бог знає з якого бездонного моря сунуть і сунуть і сунуть безшумним двигом білі гори димів і укривають кічеру за кічеров, розстилаються по далеких долинах, спускаються все нижче і нижче. Обірветься шмат білої безвладної піни і повисне на смереках, а ти дивуєшся — чому воно не паде.

Небо сіре-сіре, безнадійне. Здається тої сірости десь непереможна глибінь незглубима. І не рухається, ні звідки не приходить, нікуда й не тікає, лиш стоїть бездонним, безцвітним болотом над головою і грозить щохвилинним дощем.

А мрєчі все повзуть і повзуть. Затягають, устилають собою все, заповняють просторінь між небом і контурами гір — і от вже нічого не видко: ні верхів, ні лісів, ні скель,

лиш море непроглядної білости, пустиня безбережна. Можеш напружувати зір як хочеш, поширяти очі — нічого не побачиш в тій битій стіні безважної ваги. Всі звуки погинули, потопли в сій імлі і ніщо її не розірве, не роздасть, ніщо з неї не вирветься. Стоїш безпорадний серед неї і боїшся ступити крок: а може там безодня під твоїми ногами? а може ворог притаївся і, оскаливши зуби, тримає ніж?

І нараз — мельодия........

Звідки?.. Хто грає?

Боже, яка сумна повязь звуків? Мов скріпив хто гуцульські солоні сльози у камінчики маленькі і от ними грає в сім сірім тумані. І вяжуться знов, і летять, летять, зливаються з морем білим і стають його нерозривною частею. І от уже колишеться воно, біле море, разом з мельодиєю, от уже журиться і плаче разом з нею.

— Що се?.. Що се за звуки? — питається душа тоскдива.

Се гуцульська трембіта. Се стародавній подарунок минулих гірських людей своїм нащадкам, се єдина лучність поколінь. На сій трембіті в сих горах грали тисячу літ тому. І так само тоді стояли сі ж самі гори, і так само повзли мрєчі, і так само шумів і злостився внизу блідий Черемош.

Хтось умер...

В самітній, мрєчами затягненій хаті десь на середині гори хтось умер. Конав на постелі, благальним зором дивився у малесеньке віконечко, єдину плямку світла в курній хаті. Просив води, а подати було нікому, бо всі на кішні, маленька внука десь порося годує на дворі.

Так і сконав. Ударився сухими ліктями об голі дошки, бо ліжник сповз, закинув голову, захрипів і вмер. Вилетіла душа зі старого спрацьованого тіла, забилася, затріпотіла білосніжними крильцятами під чорно-смолевою стелею хати і, знайшовши десь щілинку, вилетіла на простір.

Прибігла внучка, обізвалася до діда, а дід мовчить. Звисла рука з постелі, але дивна якась та рука... мов би зелена чи чорна. І хотілося дитині торкнутися тої руки, але обняв відразу жах, кулею вискочило дівча у двері й пігнало до ґеді на царинку.

— Ґедику, ґедику... Шош ґідо нічьо не говорит!

— Може спют, — каже ґедя, бючи островеницю.

— Ци не минули си? — трівожно обізвалася молодиця і відразу перестала згрібати полиг.

— Та й шо... То, ади, таке...

Лишили сіно, пішли т' хаті. Дідо направду спочіли. Лице стало тверде, суворе. В хаті якось посумніло, запечалилося. Молодичка — вона ж ще така молода, от'ік дитина — перелякалася й тільки хрестилася. Ґазда вклєкнув, казав і жінці вклєкнути і помолитися за померщу ґідову душу.

— Треба боже кіло файно зложити.

Але молодиця вся пригорнулася до чоловіка і шепотіла:

— Ой Васильчіку солоденький... Я си бою... Я би не приступила...

Мовчки узяв Василь трембіту і вийшов з хати. Широко поставив ноги, підняв довгу, ще прадідівську дуду і, напруживщися всіма мускулами, затрембітав.

І понеслися жалібно-дивні звуки в густому тумані, в безвістну потоплу далечінь, і понесли зі собою гуцульський жаль. Ударилися об одну кічєру, об другу, вернулися і почали літати доокола, мов стадо невидимих голубів.

Хто йшов дорогою — станув, перехрестився і зітхнув до Бога. Вийде гуцул з хати, прислухається і зговорит відтак до жінки.

— Дмитреюк старий си впокоїв. Парà! Ци є сьвічьки сукані?

ГУЦУЛ.

Дивися на нього як він рубає. Яка сила і краса розмаху, яка безліч рухів, завше зручних, завше потрібних, віками обрахованих, що від батька до сина переходять!

Сокира грає й співає у нього в руках. Він усе робить нею, мов би то була третя рука. Впаде тріска у воду — ловить її сокирою; треба присунути бервено — теж со-

кирою, а коли кінчає роботу — як зручно перекине оту зелізну свою помічницю на згиб лівої руки: у нього кожна часть тіла для сокири пристосована.

За те й дерево виходить з-під гуцульської сокири як гибльоване. На закінченнє завше додасть пару-другу штрихів, як маляр до картини; потім кине сокиру так, що вона встромиться носом у самий вершок смереки.

Бо гуцул від самого уродження коло сокири: його колиску навіть ґєдя бартков колисав. Ще воно їсти не уміло, а вже сокирою на порозі щось стругало, поки мати не дала ляпанців:

— На порозі? На порозі тобі місце?

Не це її обурювало, що сокиру взяв, а те що не знає властивого місця.

І всюда гуцул зручний, легкий, звинний. Летять в шаленім бігу ковбки водою, — а він перебігає по тім живім мості ріку. А був оден такий, що на ковбок у ризах сів верхи і злетів униз на такім бігу, що дерево в порох розлітається, коли вдариться об що.

І любить силу гуцул, любить її в усім. Як зустрічається з вами, то не витає вас тендітно-мягким „добриднем", котрим мов би духів яких лихих хотів відогнати від твого дня та накликати добрих, аби вони тобі, безсилому, помогли. Ні, гуцул каже: „Єк дужі"? Отже чи є силонька в грудях, чи здолаєте самі пометати ворогів під ноги.

Гуслєнку споживає таку, що сидиш ти на третім верху, а й то тобі, дивлючися на гуцульский сніданок, очі рогом лізуть та оскома зуби дре — таке воно кисле. А гуцулови саме тоді в смак. Голову у неділю мастит таков оливов, що за два ланци чути. Приходить до аптеки, просить: „дайте мині цукорків. Отих, гуцулских". Гадаєш собі — що то за цукерки такі специяльні? А то так воно й є: спритний аптекар сам готовить їх з имбірю та мабуть перцю і ще багатьох подібних делікатесів. То як укинеш такий цукерок у рот, то мов десять котів тобі заскребуть у горлянці.

Та шо! Навіть до гарбати гуцул додає перцю.

— Бо то, ади, вна, тота гарбата йкас... делікатна дуже, шо й не чути її — ци віпив ци нє. А йк віпорожнютці

голубці з горшка та у тім гарбата си запарит та добре ю перцем приправит ци — о, тогди вже май смак инакший.

І до нахти візьме гуцул та й докине перцю!

— Ає! Бо то моцніша нахта стає ви' того та й горит тогди востро.

Отакже „востро“ він і жиє. Як робить — то гостро робить: винесе такий терьх муки на свій верьх, шо у коня спина вигинається; на шаленій воді зіпре дарабу цілу грудьми та ще й каже: „тут нема того шо „нема сили“ — лиш мусит бути“!

Але вже як і не робити, то також потрафить. Пережить калюхом д'горі і днину й дві, а як Госпіть даст, то й тиждень Божий.

І любить теж гостро, на всі боки гостро. Любаску лупцює не жаліючи, бо не жаліючи й пестить. Міри в любови не знає та ще й виспівує:

Болє мене руки, ноги,
Болє мене кости —
Та най би вже вид роботи,
А то вид любости.

А вже найвострійше то б'ється гуцул. Ой і дико, ой і не по-людськi, а по-гуцульськi б'ється! Гремить топірцем в груди — в груди, в голову — в голову, вже не дивиться і не хоче дивитися.

— Мій креминар, а твоя смеркь! — от тобі й уся фільософія.

І боязливо кліпаючи очима, стоїть десь у куті захожий бойко та глядає мишечої ґерки аби тікати сперед цего бою лютого, сперед сеї битви кентаврів.

Але за теж і терпить гуцул біль, як ніхто! Двацєть лєхів здохнут, нім гуцула засвербит. З розваленою на двоє чашкою, весь облятий, об'юшений кровю, з поломаними ребрами, з роздавленими під обцасами грудьми — він схопиться, як демон червоний, і знов і знов кидається у бій і валить топірцем направо-наліво, аж поки не вкриють його бартками та кіллєм, аж поки не сядуть на нім десять душ, не скрутять вязи, не вдушать, навалившися всіма тілами.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ В-

А й потім, коли переночує він так, плаваючи у власній крові, та загорнуть його у ліжник і віднесуть полем десь аж „до в село“, коли прийде лікарь і безнадійно почне порпатися в обнаженім мозку, витягаючи шматки костей, гуцул не простогне, не двигнеться мускулом і — на перекір всяким медицинам, на злість лікареви, касуючи всякі поняття учених людей про витревалість людської породи — виздоровіє!

Ой бойовничий народ, бойовничий, нема шо казати!

І дивишся на сю гостру енерґію, на сю непогамовану завзятість, на сю витревалість казкову — і гадаєш собі: і так то все пропаде? І не запише сей нарід свого сліду в історії людськости? І згине даремно ся безумна, захоплююча, пориваюча енерґія??

Так... Згине, пропаде і сліду не зоставить. Бо культура будується двома частинами тіла: тою, якою людина думає і тою, на якій сидить. І ті народи, які багато думають, і ті, що витревало сидять — ті побудують собі високий палац культури. Серед них ще сяде третий — хам. А ти, гуцуле, шапку знявши, за дверима будеш стояти.

ГНАТ ХОТКЕВИЧ.

ОТРУТА.

Соловейка спів каскадний,
Млосні пахощі акацій —
Вводять душу в світ принадний,
В грішний світ галюцінацій...

Чую сміх чийсь і дихання...
Поцілунків ніжні згуки...
Мов шепоче хтось признання,
Простяга з мольбою руки...

Зорі, зорі! Дайте сили
Хоч на мент один заснути!...
Ні, не треба! Де ти мила?
Дай любови, дай отрути!

Я. Мамонтов.

ЕТЮД.

(Ю. Г. Н—ій на спомин).

Ридають звуки скрипки. Протяжні, високі, тужливі... Смичок свобідно йде по струнах вгору і до низу... Струни плачуть, струни просять, затихають і знов пробуджуються під довгою ласкою смичка... Струни під сурдінкою, і туга наче десь далеко співає, наче скиглить жалібно там, в грудях, в глибині самої душі, а наверх, на волю не визволитись їй. І вдвоє тужливіші мінорні звуки, і подвійна вага налягає від замкненої в серцю туги...

Але рука його працює любовно і радісно. Пальці твердо притискають струни, наче б наболілі місця серця і звуки родяться чисті, без вибрації, але трівожні; родяться й пливуть по кімнаті, насичують собою атмосферу, проповзають у груди, тиснуть її і отруюють серце... Туга й сум обхоплюють істоту і несуть безборонно на човен, що гойдається на хвилях невідомости і одпливають від берега в темну далечінь...

Вона аккомпаніруе на п'янино. Білі, тонкі пальці, прикрашені тільки одним перстнем памяти, лягають на жовтоваті клавиші і родять звуки. І невідомо чи звучить п'янино од притиску її пальців, чи її делікатне, ніжне, сладостне тіло од доторку до холодного, твердого, кістяного клавиша... Але оксамитові, соковиті і властні звуки пливуть та обвивають її біле чоло, як пишні, чорні коси — її голову... затуляють очі тканиною суму і здвигають губи, бліді та тонкі в цілковиту мовчанку...

Сидить вона, наче призначена жертва, на мягкому пуфі і вдаряє, вдаряє по клавишам. І з кожним crescendo зростає біль серця, збільшується страх в грудях і німа туга, наче безмежність степу, стелеться, шириться і здвигається вкруг переляканої думки... Але переходячи в спокійне moderato — втихомируе, полегшує біль грудей і вся вона тоді, наче погружає свої втомлені члени в прохолоду тихого сну...

Вона грає, але не на клавишах п'янино, а на струнах своєї душі і через те такі скорбні звуки тої гри, через те боляче лягають вони на серце, і пекуча, безкрайя туга плине сльозами з очей, глибокими зітханями з грудей і смертельною втомою з цілого тіла... Але грає вона далі наче покірно й охоче віддає себе на муки... Не виявляє себе, не посіє й зерна сумніву... Її муки — її тайна...

Зіграли і мертва блідість впала на обличча її, обличча красиве, молоде...

— Дякую!.. — промовив хтось з них.

І піднеслась вона. Хиткою, нетвердою ступою пішла до канапи й присіла, одкинувши втомлену голову на спинку її. Мовчала вона, мовчали жовтоваті клавиші одчиненого п'янино, мовчали й струни туго-натянуті його скрипки. І тільки ходив він по кімнаті, а кроки його швидкі вносили якийсь такт у вихор дикий думок і почувань його. Але такт цей не поневолив її і не оживив зівялого струмка її переживань...

Не рухалась вона... І нерухомим стояв замислений філодендрин за канапою, над нею склонившись. Нерухомою була вся її істота, як наче застигла у споминах минулого. І сама туга та сум народжені звуками серця її — застигли й оніміли. Тільки він вештався, товкся з кутка в куток... І несподівано зостановився та звернувся до неї зі словами запиту, наче деревяними і жорстокими безкраю:

— А тепер приємно вернутись до перерваної балачки... Признаючи домініруюче значіннє питання про духовне в шлюбнім житті, я не можу відмовитись і того, щоб не признати важливости і питання про матеріяльне... Питаннє про гроші має за собою стільки ж права на увагу, як і питаннє про любов. Бо-ж та чи инша кількість тисяч вашого віна чи не рівноважна степені інтензивности вашого чуття в коханні... Одно друге не замінить... І щастя шлюбу — в рівній і прогресіруючій належности їх обох... Чи не правда, Юлія Миколаївна?..

Але питаннє закамяніло ще в повітрі і кинуте в неї примусило її болізно здрігнутись і на мент підняти втомлену голову. Вона все ж таки мовчала...

— Чи не правда, collega?.. — звернувся він до мене з тим, чого шукав у неї. Чого сподівався од неї, як знака розуміння і солідарности її, в його брудних міркуваннях.

— Не правда!.. — різко відмовив я, більше з почуття гидоцтва і недружелюбства до холодного, камяного обличча, до цінічного тону балачки і хитро-солоденьких поглядів його...

— Не правда?.. Дивно...

І я й на далі зоставсь при боці, щоби міг безборонно слідкувати за кожним рухом її тіла, здавалось, за кожним відрухом нерва, думки і чуття... Вона була наче під шклом моїх спостережінь, збільшеним потайним чуттєм любови і через те бачив я її так ясно і непомилково, наче сілует колосального храму на фоні вечірнього неба...

Впертим поглядом своїм я наче зіллявся з нею, з її душою, наче жив її життєм, а тому міг слідкувати крок за кроком її думок, її життя в глибині душі, в тайниках її серця. Я власне непомічений нею тут в її кімнаті, міг бути непоміченим й там, а через це сміло і впевнено ступав в глиб невідому, в далечінь прецікаву...

І нове питаннє нахабства і безсоромности його пробудило і вернуло до дійсности її, до гіркої, болісної дійсности... Але як і раніше просто і мовчазно приймала се і як раніше милостиво розрішала йому встромляти колючки своєї безтямної балачки в своє серце... А поруч з тим також просто випускала з душі своєї на волю білих голубів суму свого...

Я мовчав і слідкував за нею... Бачив, як шляхетно й красиво виглядало її личко під тонкою вуалькою страждання; як пламеніла туга й скорбь на дні її глибоких, чорних очей; як міцно були стиснуті її тонкі, безкровно-бліді уста... А піднесе вона погляд свій, то, не маючи сили винести його, я одвернусь у другий бік і бачу на різьбленім столику її високу бутонєрку. Ця бутонєрка колись і нераз так нервувала мене пишними букетами чужої уваги!.. А зараз... наче як спомин колишнього, стоїть з одною обсмиканою, обірваною, ненатуральною трояндою...

— Яке дивне сполученнє, яка тісна звязь між ними, — думаю я...

І вірю своїм думкам, що це так...

— Троянда, що згубила свої чарівні пелюстки і ся дівчина, що втратила найкращі дні своєї молодости...

Так!... Бо не дивилась би вона сумно на окружнє, не схиляла би так низько своєї гордої, молодої голови. Не зливала би вона в одну скорбну лінію круг уст своїх. Не шукала би випадку, щоби склонити свою втомлену головку, закрити очі на все вкруг себи, а положивши головку — не підіймала би глибокими зітханями високу, дівочу грудь свою...

Балачка не рівної для обидвох боків цікавости тягнеться пів-години. Вона втомлена смертельно, вона зівяла, нече пишна квітка під огненими промінями полуденого сонця, а він не взнав чого хотів... Вона сторониться од його, наче прохолода од промінів сонця, але він не розуміє того і... мучить душу, шматує тіло її.

Накінець догадався!.. Прощається і виходить... Я зостаюсь один з нею в кімнаті, наче в цілім світі, світі складних переживань і цікавих відношень утворених може й моєю фантазією... в моїм світі. Я єдиний щасливець дивлюсь на неї і вкупі з нею дихаю одним повітрєм...

Повернулась, випроводивши його, і безмовна всілась, підібгавши ноги, у затишному кутку канапи... На коліна їй скочив фокс-тер'єр і вигідно примостився тут дрімати. Лінивою, ніжною і маленькою рукою гладить вона пса і, опустивши, наче оксамитові занавіски, вії свої — мовчить і не бачить нічого...

І здається мені здалека, з темного кутка моєго, що сняться їй жагучі ласки минулого, розруйнованого байдужним часом, що знає вона не одну тугу, сум та стражданнє, але й ясні хвилини мрій, радість, красу й пахощі кохання, очарованнє швидкоминучої сьогочасности, її хміль і силу... Що колись-то, може бути й не так давно, вона своєю жвавою і збиточною рукою ніжила тверду руку мужчини і горіли тоді очі її, наче небо в час схода сонця; і уста вохкі й соковиті цокотали йому тоді, наче мілкі камінчики під ласкою хвилі морської; і лице мінилось фарбами, наче палітра в руках меткого майстра...

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВ.

І здавалось мені, що мабуть знає вона то, що не заховати їй од мени тайни своєї, не потаїти думок своїх од моєго бистрого ока. І мовчала вона, наче з думкою не заважати мені читати її скорбну душу, не розривати моїх складних думок і комбінацій їх... А в мовчанці своїй була прекрасна, наче статуя вирізблена з мармуру рукою ловкого ваятеля: головка похилена в замислену на пястук руки, а другою — гладить пса...

А я заздрів щастю того пса, я горів нестримним бажаннєм говорити їй, говорити голосно, з болістю і пафосом в голосі про свою покірність лихій долі моїй, про внутрішні знищуючі мене бажання любити її і про страх свій, позорний і соромливий страх полюбити її. Я поривався сказать їй, вже неголосно, якимось потайним шопотом, що я, я один тільки розумію любов, я один тільки знаю її ріжнокольорову і благозвучну; я один зумію ростелити перед нею дивну пелену щастя і окутати її наболілу душу спокоєм; я один дам їй ласку без страждання і стражданнє без лиха... Я бажав тоді нахабно і властно зігнати пса і покласти свою божевільну голову на її коліна, щоб вона бачила всю покірність їй, щоб поглянула яким пламінем страсти обхоплена вона, — але не міг я й пальцем двинути, не міг і слова одного вимовить...

І, мов жебряк, я біг за нею, за її швидким льотом споминів колишнього щастя, і в порохах, і в спокійній неувазі її — кричав і просив одного тільки погляда виключно для мене, одної тільки мізерної, непотрібної їй монетки любви й ласки... А вона горда, горда мов цариця і глуха, як самозадоволеннє, летіла далі й далі в безмежному степу байдужости на праздник радісний з ним, котрий перехопив її увагу, розбив її серце, ограбив її душу...

Там, здавалось їй, зоставила вона все своє найкращеє, там життє її вигравало, мов дивна флейта Пана, там радість життя пінилась, мов келех заморського вина... І немає її зараз тут, і не бачить вона мене, котрий став навколюшки перед нею з молитвою, мене втомленого в безконечному шуканні її... Я непомітний їй, я чужий і далекий... Але ні!..

— Ви не претендуєте, що я мовчу?.. вибачте... мені так легше...

— Я?!..

Але питаннє моє зосталось в грудях моїх. Бо я був занадто щедро обдарований нею за свою віру і своє шуканнє. Я був обсипаний ріжноманітною втіхою, мов на святі Весни — багатим дощем квітів ріжних пахощів і кольорів... Я був щасливий тим, що знає вона про мою присутність тут, що вона не забула про моє істнованнє взагалі... Мені здавалось, що я багатий вже її увагою незвичайною, я щасливий її любовю тихою, а люблю я її, мов мрію свою, котра полонила мою думку, моє серце...

Я в незвичайному стані... Моя душа роскололась на три частки і починаю я трьома способами славити її: я зарисовую, сидячи перед нею, фарбами своєї памяти її славний дівочий образ; в тихому мовчанню я починаю складати їй блискучі казки своєю вільною фантазією і цілою істотою своєю я награю їй в своїй нерухомости нечувані арії любови і захвату. І тепер тільки я знаю, що богатий я, мов небо зорями її увагою, і наче жебрак останній — бідний її ласкою...

І тоді підіймає вона мягкі вії очей своїх і мило, мов ніга літнього вечора, осипає мене сяйвом зорів своїх. Мене... мене... І наче безодня океану беру я в свою душу всю її прекрасну і милосердну, щоб однести до дому обережно й любовно...

А там, оддалеки згорить моє серце і виплавить страсть мою в дзвінкий і чистий ґимн любови. Я, цілком охоплений пламенем натхнення, згорю, щоб возродитись з попілу, мов дивний фенікс, соковитим, світлим і огненим акордом моєї нової пісні. Я охмілію од любови і щастє моє розпросториться, наче туман ріки в широкій долині. І проспіваю я нову пісню, пісню щастя закоханного, пісню ясної мрії, пісню страждання й суму, любови й страху...

А складу я пісню свою і заберу тоді з собою, з тайника душі моєї винесу і принесу до неї та проспіваю біля ніг її свою пісню радости й журби. І пісня моя сміла й горда своїм дзвоном розскаже те, чого не спроможен був сказать їй я...

Оповість їй казку-повість бідного поета. Про сміли мрії кохання, про ясні надії побачень. Про сонце щастя, про птахів радости, та квіти ніги й ласки. І розверне пісня таємний покров на грудях моїх і брязне ключем в замкові серця мого, і тоді, мов дзвін струмка, наче сяйво алмазу, як пісня солов'я — поллється свобідна струя довго-стриманої страсти... Любові моєї.

І пісня одваги пробренить і замовкне в тихому сподіванню її одзвука... А слово її або словом життя буде, або... громом смерти...

Я мовчу і чекаю... І знов пробудилась вона од забуття і вернула мене назад до дійсности.

— Ааа... ви ще тут?.. Мені так приємно з вами... я почуваю себе вільною, не обовязаною говорити з вами... Але... вибачайте... я така втомлена, що потрібую спочинку... Я ляжу... Бувайте здорові!..

Протягла свою руку. Я потиснув машинально і швидко одягся... А в грудях щось здіймалося, зперало віддих і тиснуло горло...

— Заходьте, коли будете вільні... — і так тихо, зваблива вклонилася мені...

— Дякую... — промимрів і скорше за двері, на улицю...

Тут вільно потекли мої сльози і образа викликала обіцянку ніколи більше не ходити туди, де вже хтось протоптав стежечку... А в середині барабанили сльози об пусте моє серце і завивала люта самотність...

ПАВЛО БОГАЦЬКИЙ.

КАЗКА ПРО ЩАСТЄ.

Жив собі колись на світі Заможний Хазяїн. А що був він заможним, то не було йому чого по світах мандрувать: сидів він собі та їв, та спав — ото й по всьому.

Часом у небі пролітали журавлі і кричали — ніби в срібні сурми трубили — кликали його в небо, в далечінь. Але Хазяїн сміявся й одповідав їм:

„нащó мені летіть у небо, в далечінь, як я й тут маю й щó ззісти, і випить, маю в що і вдягтись... Я й так щасливий“.

І він, не слухаючи зазивань журавлів, спокійненько їв собі вареники і інколи попивав смашне вино.

Часом соловейко у кущах росповідав йому про роскішні, привабні краї, і про те, що він бачив у тих краях; росповідав про Любов, у якої крила з рожевого огню, і тіло з огню золотого, і яка сяє наче Жар-Птиця. Часом молода берізка шептала Заможному Хазяїнові: „глянь, яке чисте, яке вабливе небо... як я рвусь туди своїм зеленим листом, як простягаю туди свої білі руки!..“

Часом — коли в небі збіралися на герць Лицарі-Хмари і починали гратись своїми огненими мечами-блискавками — брязкіт тих мечів казав Заможному Хазяїнові про роскіш боротьби, про Красу одваги... Часом місяць простягав до Заможного Хазяїна свої прозорі руки, обвивав його ними й казав йому:

„летім, летім в необмежені простори, де роскинула свої крила цариця всесвіту — Воля, де цвітуть небесні квіти-зорі“...

Часом ластівка, черкаючи крилом по дзеркальній зверхні води, щебетала Заможному Хазяїнові про красу гордого поривання в чужу стихію, про красу буйного рóзмаху, про красу легкого й сміливого захвату...

Але Хазяїн сміявся з усього того, байдужо їв вареники і запивав їх смашним вином. І думав, що він щасливий.

Та иноді — це бувало рідко — до його прилітала чудна, невидима птиця, і хоч була вона невидима, але він її легко пізнавав, бо вона завше співала одної пісні. Та птиця звалася Нудьгою.

Коли вона прилітала, Хазяїн робився неспокійним, не міг більше їсти смашних вареників або що; у його душі дзвеніли нові струни... і Хазяїнові хотілось чомусь плакать. Тоді він випивав далеко більше, ніж звичайно, вина... — пив, поки голови не сповняв синій чад, поки в забутті не падав на землю.

. . . .

А по де-якім часі знов сидів супокійно, їв собі щось смашно і сміявся з неба, з журавлів, соловейків, берізки.

Спав звичайно Заможний Хазяїн добре. Він не бачив ні дивних ясних снів, що приносять нам часом Добрі Чарівники, ні страшних снів, що приносять нам иноді Злі Чарівники. Він спав зовсів безтурботно і як йому й що снилось колись, то то була яка-небудь смашна страва абó-що.

Але одної ночі йому чогось не спалось. За вікном Соловей розсказував, що ввечері бачив він закоханих і чув мелодію поцілунків, і що він не може забути про те. Місяць крізь вікно простягав прозорі руки й казав:

„летім в далину!"

А Нудьга сиділа на чолі і співала всім нам знайому пісню, що нагадує кигиканнє чайки.

І раптом у світлицю ввійшов якийсь дивної краси Світлий Юнак і сказав Хазяїнові:

„Іди за мною"...

І почув Хазяїн, що він мусить піти за Юнаком, і пішов за ним. І вивів його Юнак на високу гору, і, показуючи йому незміриму велич світу, росповів про необсяжну силу життя, про красу божественного захвату Життям.

Хазяїн з жадобою дивився й слухав, а потім сказав:

„Так... я бачу, яке смішне і гидке було моє життє. Але що ж мушу я зробить, щоб зазнать хоч на одну хвилину того божественного захвату, про який говориш ти?.."

І мовив світлий Юнак:

„Ти — грішник. Ти не знав чуття жалю й любови, ти сміявся з жалю і знущався з любови. Ти не знав також гордого гніву й огненної Ненависти. Ти думав, що все життя — в твоїх варениках. Але як ти хочеш зазнати хоч одну хвилину божественного захвату, кинься з цеї гори вниз... Тебе розіб'є там гостре каміннє, але летючи ти почуєш Красу буйної одваги, красу польота, красу неба: бо на кілька хвилин у тебе виростуть крила"...

Так казав Юнак, і його слова нагадували брязкіт огненних мечів блискавок.

Але Хазяїн не кинувся з гори, а пішов до дому, кажучу, що краще буде він їсти вареники і запивати їх смашним вином, ніж має розбиваться по власній волі об гостре каміннє.

В день він навіть сміявся зі своїх мрій і з Юнака.

Але вночі він не міг заснуть і Світлий Юнак знов приходив до його й розсказував йому про великий всесвіт і кликав його хоч раз зазнати божественного захвату.

І так пройшло багато днів. Що-ночі приходив Юнак до Заможного Хазяїна і шептав йому, і співав йому, і манив його. Мучився Хазяїн, але не мав ще одваги кинуться з гори.

В-день ще й досі взивав він себе „щасливим", але Нудьга иноді тепер сідала і в-день на його чолі і починала всім нам знайому пісню, що нагадує кигикання чайки.

Висока гора мліла в обіймах місяця.

На вершині стояв Світлий Юнак, а біля його в муках нерішучости схилився Заможний Хазяїн.

Раптом очі Хазяїна блиснули тисячу переливних огнів, і він кинувся з гори.

В той же мент почув він, що в його виросли крила, і широко розправив він їх в повітрі...

І зрозумів він, що почуває Соловей, співаючи в темних кущах, і що почуває жайворонок, в'ючись над зеленим полем. Зрозумів він, про що трубили в срібні сурми журавлі, і почув красу буйного розмаху, безумної одваги,

опяніння життям з його безкраїми роскошами, Красу гордої міці... і зазнав Заможний Хазяїн божественого захвату...

Але по хвилі крила його одпали, і впав він на гостре колюче каміннє — розбився.

Світлий Юнак десь ісчез-розстав у передрозсвітнім Тумані.

А на місті, де впав Хазяїн, виріс кущ, покритий біло-рожевим цвітом. Серед того цвіту сидить пташка, і підставляє шовкові груди вільному вітрові, і співає про безкрайність всесвіту і безмежність Краси.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ.

(Х. О. Алчевській).

Якийсь фатум страшний звисає наді мною
І все життя моє кудись мене веде —
Куди — не знаю я — він все мовчить зо мною,
Упертий... мовчазний... Не спиниться ніде...
А скільки раз огнем мої горіли очі
І я кричав йому: „Спинись, спинися тут!
„Тут ріже ясний день страшну темряву ночі
„І квіти пишнії в моїй душі цвітуть...
„Он, бач: на обрій життя мого страшного
„Зоря жаданная, палючая встає;
„Вона іде сюди... непоміча нікого...
„І чую я — Вона — то... щастячко моє!..
„Я довго ждав її... Спинись!.. Я йти не хочу!..
„Пусти! Я хочу шастя... Щастя хочу я!!!
„Я з нею смуток свій, трівогу залоскочу...
„О, йди ж... іди скоріш, коханая моя!!!“
І підніма зоря свої злотисті вії,
І погляд ясний свій спиняє на мені;
І розцвітають знов мої завмерлі мрії;
Встають пісні мої весняні, голосні...
А Він стоїть страшний і клацає зубами,
Напруживсь — крок один — і цвіт марніє мій...
І знов веде мене долинами, горбами...
Ридає лютий жаль в душі моїй смутній!..

Автоном Художа.

ЯКІВ ВАССЕРМАН.

ЛІТЕРАТ[1]).

Літерат як трибун.

Найчастіше він виростає серед тісних відносин і знає нужду, як матеріяльну так і моральну. Дві річі його винесли: його амбіція і слово. Його амбіція була спочатку тільки зверхною, він стремів до поправи соціяльного становища, але відтак через духовні струї він став більше благородним і збочив з дороги, бо служба для слова єсть панщиною, яка не допускає до ніякої насолоди життєм. Так бавиться та амбіція з тим, що її має в собі, як блудне світло з мандрівником.

Звязана цілями душа не може розвинути крил, але вона єсть для духа двигаючою силою, подібно як мотор зрушений здавленою парою.

Літерат як трибун єсть психольоґ дійсности; він єсть оратор і пропаґандист; хорунжій всього нового; обсерватор, який доходить до непомильних висновків; альхіміст несподіванок і мораліст користування; він йде ще далі по-за абсурдне, викривлює тривіяльне, противиться всьому, що єсть очевидне; він заперечує все особливе, де воно тішиться признаннєм, і проповідує про ґенія до тої години, коли ґеній зовсім вже розвивається. Він єсть майстром приноровлення, аґітатором тупих, поліцією бунтівників, підпалячем і лікарем; він єсть всім у всьому. Поміж двома днями він стоїть прикований до одної хвилі, не думаючи про попередну, не можучи задержати теперішньої, не знаючи про слідуючу. Він як капітан пассажирського паровика; при кожній їзді инші люде довкола його, ніколи не настроєні однаково, ніколи не зібрані до себе, ніколи такі, щоб знали його з попередньої їзди; всі передпосилки свого чину і своїх сил він мусить за кожним разом на ново

[1]) Див. „Укр. Хата“ кн. № 4—5.

експонувати. Зміна пасажирів довершується серед безперестанного ломання сотворених договорів та угоди, серед безперестаної зміни норм та форм.

Що він приносить з собою, се його особа; її пригадуємо собі добре. Властиво кажучи це імя, яке має вагу і голос, яке приносить з собою атмосферу страху, приказу, авторітету, пристрасти. Чин приписується імені, особа через чин переходить далі.

Хто більш від його нещасливий? Вимушувати довірре, здобувати собі признаннє, симпатію та приязнь з ужиттєм всіх сил духа, щоби знов все стратити, як тільки почнеться новий день. Все так само як на початку він мусить знаходити собі місце і наражуватися, все з усім розмахом, або, що єсть не менше руйнуючим, з жестом всього розмаху. І без того жесту він був би зруйнований, висмоктаний та випорожнений, бо всесторонність задач, які він має виконати, і розбіжність інтересів, які зібрати, заспокоїти і залагодити єсть його найважнійшою місією, примушують його зараз же назад віддати те, що він дістає. Творча людина не стає убогою, її відживлюють глубокі корені; її дійсна індівідуальність живе індівідуальністю містично-фіктивною. І її самота єсть тільки фіктивною, бо вона має постать, яка її остається вірною, навіть коли її ніяке ухо не чує і ніяке око не бачить. Реальність єсть тільки алеґорією для неї; вона ж другий раз творить світ.

Зовсім противно їй літерат-трибун найсамотніший з усіх людей, зовсім прикований до самого себе, зовсім відірваний від світа. Що його хоронить та потішає, що чинить його неутомимим, до певної міри засліпленим, що його самолюбіє держить в огню, — це слово. Він має вроджену любов до слова, і було б дивно, як би він часом не уважав себе за поета. Слово це його товариш, він обходиться з ним як з приятелем, він забавляється з ним як з дитиною, він остається йому вірним як коханці, і силою слова перенятий до найбільшої глибини. З природи він боязливий, — і через слово він стає відважним, навіть беззглядно сміливим; по-за словом він забезпечує себе, укриває своє убожество, свою невіру, свою завистъ, свою непевність. Слово дає йому характер, збільшує силу волі, поправляє і закриває його похибки, і дає йому таку власне

постать, яку він собі бажає представляти. Так стає він незайманим при помочі слова, неначе б слово було його панциром, невидимим та не можливим до відгадання по-за словом, дивним противенством творчої людини, яка невидимою зостається по-за постатю. Але слова не творять постаті, лиш діла, рухи (тіла чи душі). Таким чином слова мають зовсім инші вальори, а навіть зовсім иншими єсть організмами, тільки чимсь зазначеним, а не сказаним. Слово як таке заслонює постать і робить її невидимою.

В такому часі як теперішний, серед надзвичайного натовпу справ, випадків, думок, всього підлого знання, нового, серед скорого виміну вартостей, анормального збільшення духових запасів при застрашаючій неудержимости посідання, літерат як трибун став конечно потрібним. Він же важить, судить, посередничить, міняє велику монету духовних держав на дрібну монету обороту, ширить образованнє, будить званнє, сіє світло і у всіх справах публичного життя єсть найвищою і останньою інстанцією.

Треба б отже вірити, що се дуже благородна діяльність, яка приносить спасені успіхи. Треба б вірити, що така постійна і інтензивна діяльність для загального добра, для мистецтва та культури, для духовного росту та поступу, неможлива була б без самовідречення, без пожертвовання себе, без правдивої свідомости себе. Пригляньмося близше тій справі.

Чи може бути бесіда про пожертвованнє себе, де мається надію на нагороду, хоч би й на найменшу? Чи може бути бесіда про самовідреченнє, де чин кожний служить до того, щоб збільшити сяєво чийогось імені? Може хтось з правдивою пристрастністю вести якусь справу, а прецінь не мати правдивої свідомости, раз він це робить під покровом своєї особи і під гаслом свого імені. Пожертвованнє та самовідреченнє — це було б згубленнєм себе та анонімністю, — дослівно розуміючи, бо я не хочу робити ніякого компромісу з поняттями та явищами. Що анонімність трибуна може і мусить навіть пошкодити його чести, це належить до иншої справи; це многозначний знак культури, який обвинувачує культуру, а не *те*, що я розумію під анонімністю.

Але чого ж ти хочеш? — скажуть мені на те. Коли пожертвованнє, самовідреченнє та свідомість, яку представляє собою літерат-трибун в своїм найблагороднішім типі, не вистарчає, то щож тоді вистарчає? Що було б без нього? Хто робив би його роботу, яка як сказано, єсть безперечно потрібна, хоч би тому тільки, що догоджує привичкам та вродженим прикметам? Може ті, що здобутися можуть на запереченнє себе та анонімність? Вони ж роблять чином, постатю, а не словом. Але чи єсть творча людина анонімною? Вона доходить до такого стану через міф, в якому зникає як Зевс в хмарах. Але де має бути міф для літерата-трибуна? Він же не може його мати, бо-ж слово єсть чимсь зовсім протилежним міфови.

За це треба б отже знов зложити вину на час, який сотворив культуру із суми поодиноких культур, який присягає во імя індівідуалізму і в своїх найсубтельніших відрухах, в хвилях найтоншого прочуття покланяється матерії, сам не знаючи навіть як низько. Особа, це власне й єсть матерія і т. и. Ставиться питаннє, що було б без благотворної діяльности, яку розвиває літерат-трибун. Дороги образовання опустіли би; то певно. Але чи не досить вже того образовання, яке стремить лише до удосконалення особистого, особистої сили, особистої можливости вислову, особистого підйому? Чи не повинні б раз всі пера спочити, щоб міг наступити добродійний сумерк духа, в якому душі знайшли б себе взаїмно, а боротьба думок, боротьба слів могла б знайти своє вирівнаннє? Я не кажу, що те образованнє єсть тільки зверхнім, воно може бути також внутрішнім, зміцнюючим ум та очищуючим душу; але релігійним не єсть, ніколи воно не дасть людині міфу, не обдарить великим богацтвом, великим спокоєм, великою покорою, великою гармонією, і не позбавить її серця ледачости, яка родиться в наслідок індівідуального ізольовання; все воно буде її робити особистою, наймитом слова, дослівною, відокремленою.

Власне с л о в о єсть цього признаком, безпосередним признаком. Воно здобуло всі области думання і почувань, світ духовний і змисловий. Воно єсть пожиточним кольонізатором кожної пущі і скороспішним руйнувателем таємничого. Воно має тільки короткий віддих, скороминаючу екзістенцію, але воно має силу все наново відновлюватися само з себе. Чого

воно діткнулося, означило, те безумовно переходить в область свідомого і знаного, в область думок і осудів, стає предметом студій і клясифікацій, робиться подібним до незвичайних предметів в музею, до природописних зборів, які перестають жити свобідним, орґанічним і анонімним життєм. Що було вчора тільки почуттєм, сьогодні стає певністю, а завтра порожнім звуком. Дорога від живого слова до утертої формули рішає також про короткість дороги від віри до безбожности, від ладу до анархії. По середині дороги маячить призрак віри та закону; це не єсть віра, це ґвалт, фаталізм; це не закон, а безладність та раціоналізм, — відграниченнє хаосу.

Коли літерат-трибун попробує вийти по-за слово, то переходить в сферу ділєтанта або психольоґа, при чому він закликає тіні, які бере за постаті. Але в обрубі своєї сфери він неможливий до наслідування і свої прикмети від розвиває до скінченности. Живучи в атмосфері слова він вдихає всі слова, які уносяться по-над річами, по-над людиною, мистецтвом і природою. Він уміє їх так повязати, так виточити, що у всякому випадку вони приймають його характер, і барву його індівідуальности. Це ще не єсть стиль; до стилю потрібна дістанція та спокій, образованість та ритм; це слово в усій своїй безпосередности та змисловости, в своїй однорядности та окремішности, слово наівне, одностороннє, намовляюче нас, без символу. Щоб воно було на своїм місці, йому бракує мови. Це й відкриває його двоякість, а також роздвоєннє літерата-трибуна. Мова вимагає слухачів, а не цікавих, жадних знання, знуджених, які мимоходом слухають і знов забувають, як тільки скінчиться день, яких інтерес до читаня єсть тільки маскою утомлення та переситу, яких ентузіязм навіть єсть штучною формою байдужности або, скажім, об'єктивности; мова вимагає громади з'єднаної спільним узлом живих інтересів. Отже, тріяльно кажучи, літерат як трибун сидить поміж двома стільцями. До мови бракує йому соціяльної підстави, участи одноцільної громади; писане слово має зовсім инші резонанси і ціли; на місце волі до чину виступає самолюбіє слова; він став письменником не підозріваючи ані не відчуваючи того, що це тільки суррогат, а супроти неможливости загального, політичного, а радше зміняючого впливу він потішає себе признан-

нем поодиноких людей, етузіязмом байдужих, згодою фахових товаришів та славою, яка есть тільки на папері.

Конечним наслідком браку слухачів есть що-раз більше число тих, що самі хочуть щось сказати. Це полягає на дивній помилці людської природи; вона думає, що мусить дати те, чого вона сама не одержала. Що-раз більша індівідуалізація заманює поодиноких людей, їх обдурює фантом свободи, і самовладно вони визволюються з ланцюга, доки настала пора дозрілости того, що має довершити німа праця поколінь. Кожний такий поодинокий есть „талантом". Талант есть чимсь відокремленим, відірваним від міфу, ділаючим на власну руку. Таланти есть чарівниками, але не жрецями модерного світа, сектантами, а не апостолами, а що до того, що їм завдячує час, отже: забава, розривки, напруження (за якими йде вичерпаннє, як пімста), що за це вони кажуть собі платити правом духовної тиранії, і передовим становищем специяльного характеру, які не заперечують їх внутрішної непевности та припадковости в їх винесенню по-над всіх. Талант так як місяць; він все показує одну тільки сторону літературну; людська зовсім невидима, — роздвоєннє фатального характеру, яке колись мусить привести до банкротства.

Як часто ми бачимо, що ради „літературного", жертвується все людське. Ми мусимо зрезиґнувати з виду обличча, щоби забавляти себе переодяганнєм. Мистецтво відділяється від життя. І тут есть випадки, що хтось так наскрізь перенятий переживаннями, що чує себе примушеним їх з'образити. Їх виявити ділами — йому неможливо з багатьох причин, з яких брак дійсного, товариського життя важить найбільше; він береться до письменного з'ображення, — як сповіді; до переносної форми утвореного образу, — як до відбиття. Чи це йому самому виясненнє, чи приносить світло та збогаченнє для приятелів, для однаково настроєних, чи есть з'єднуваннем собі других чи обороною, — воно очищує його і здіймає тягар. Але замісць на тому й перестати, ствердити незвичайне, рідке, в кожнім разі одноразове як таке, щоб не зруйнувати того одноразового, замісць того духа припинається до жолоба, і те, що перед тим було покликаннем стає ремеслом, відтак рутиною, відтак бридким абсурдом і пляґіятом самого себе. Людина є літератом,

бо пише. І пишеться що-раз далі, використовується імя, заперечуються діла, приятелі стають столовниками, люди колись з'єднані ввічливо потакують тільки, душа убожіє в жести, дух виявляється тільки в слові, переживанне той в час інкасується як матеріял, матеріял знов обезсилює переживання, творцям закладається їх дорогу, невинність та радість тих, що любять естетичну насолоду закаламучується, і повстає — література.

Все потрібне відповідно до мети виконати — може тільки людина з покликаннєм. Задля роздвоєння те потрібне не виявиться відповідно, т. м. відповідно до стилю, до вродженої форми, коли переважає елемент людський, або те, що відповідає меті не буде все конечним, зовсім управненим, осередковим, коли переважає елемент літературний. Отже все літературне буде видаватися близьким до благородної форми ділєтантизму, або людське, моральне видаватися буде припадковим тільки додатком.

По найбільшій части підпадає літерат, як трибун, тій останній долі. Від самого початку він присяг собі бути ворогом ділєтанта, бо він стоїть, так сказати, на варті, ніколи не має часу, бачить себе звязаним з усіх боків, і, відданий загалови, єсть особою загальною, від якої сподіватися певних діл ми не примушені. Вже постійна одвічальність примушує його до жесту, коли сам розмах з'ужився, а оскільки більше привичка, metier. Слово його стає панцирем, командує ним, і нехай би йому захотілося відкликатись до свого морально-людського, де слово согрішило, то знайде мости поломані і дорога буде задалека. Він мусить відповідати, постійно відповідати, неначе б світ і життє були повні питань; вони дійсно повні питань, але з ними вони не звертаються до нього, але до світа і життя, і відповідь дається ради відповіди, а не ради питання. Слово мусить йому бути маскою. Він не може себе зрадити, ніколи і серед ніяких обставин. Він вірний так довго, поки йому слово вірне. Він скрутив за ріг і більше вже тебе не бачить. Твоє обличчє йому є тільки словом, а слова забуваються (або й памятаються), але їх не можна бачити. Він не може мріяти, слово вагою олова звисає на крилах його сну, він не може мати ніякої насолоди, слово обовязує його всяку насолоду оминати. Він не розуміє тебе, а тільки своїм

самолюбієм відчуває твоє признаннє, з висоти своїх діл співчуває твою слабість, як віртоуз чує твою подяку. По-за тим стоїть людина, неначе схорована, дуже недовірчива, часто сентиментальна, без довірря, без традицій, доробкевич, автодидакт, наскрізь самотна, в неспокійній, безустанній діяльности.

Літерат як естет.

Літерат-естет — дитя богацтва, або бодай уміє позбутися всяких простих турбот. Не тому, щоб він був вигідним паном; противно, він зовсім не вигідний, тільки має пристрастний нахил до вигоди, який не раз робить йому життє в найвисшім степені невигідним. Вже само обдумуваннє, не говорячи про пильність в виконуваню потреб та бажань, якими звичайна людина не сушить собі голови, накладає на нього муки і тяжку працю. Поки він почне служити властивим цілям, вже половина його душевних сил зужита.

Його нахили під кожним зглядом збитковні. Він любить все повне, незвичайне, коштовне; він любить річі ради річей, щиро утішаючись предметом, але тільки рідкі та коштовні річі, або такі, які творять або замикають вже в собі метафору. Цінити все характеристичне в числених та низьких річах, йому не достає охоти, а навіть можливости, бо він задалеко віддалився в другий бік. Але що життє складається більше з численних та низьких річей, як з рідких та коштовних, то він і не єсть обсерватором життя, а тільки його глядачем. Мимо того у його не має інтуіції, бо не має наівности.

Його образованнє мусило оцінити як глубоке, а його смак високим по-над всякий сумнів. З того можна судити про велику витревалість, про певний погляд та докладно обмірковані погляди. Такої сполуки образовання та смаку не можна очевидно досягнути без поважного виховання самого себе; а коли воно вийшло з боротьби з темпераментом, здібним до ексцесів, то повстає духовна культура найблагороднішої катеґорії, в якій понятте достойности доходить до глубокого значіння.

Чому одначе творча людина єсть достойною не в тім самім значінню? Бо вона звязана так само тісно з низьким та що

денним в життю, як з рідким та коштовним; бо єство її в тому, що вона ідентифікується, а не віддалюється; бо вона не лиш глядить, але й живе разом, ні, вона живе в річах та креатурах.

Коли творча людина об'єктивує в самій собі свій твір, то літерат-естет кладе його в віддаленнє. Средство для того віддалювання дає йому форма, стиль. Як виїмковою єсть його особа, так само виїмковим єсть його стиль, обходячий все низьке та чисте, шукаючий особливости і особливий аж до дивацтва. Ніяка фіґура, ніякий рух, ніяка сцена, ані чувство не істнують самі в собі, без прикрас, власними силами, але їх творить стиль. Бо той „стиль" нерозривний з рукою і волею; він примушує все до приймання особистого елементу і не дає нам віддаватися чомусь і вірити. Ми не віримо актьорові, який дає пізнати, що він грає готову роль, а літерат-естет такий власне актьор, актьор, який не може пожертвувати себе і забути, бо він грає перед зеркалом, а не перед богом, актьор самого себе.

Без стилю він не може думати, мріяти, творити. Його фантазія не звязана словами. В слові він свобідний, ради вишколення і знання, а також через імператорську рису свого духа, завдяки якій він всяку деталь явища збирає і очищує. Але ритмічно звязана його фантазія, в своїм польоті, тоні, мельодиці, повисшенню і пониженню так звязана, що заняття коло неї заповнюють цілу атмосферу життя і само життє до певної міри змушують до згори назначеного перебігу. Все формальне стає законом, а наслідок з того такий, що етичне стає чимсь припадковим, а що найменше попадає в залежність.

На зверх і внутрі відбувається постійно усуваннє головних вартостей, усуваннє іменника по-за прикметник, з чого родиться нездорове і неясне відношеннє по-між поглядом а образом, змисловою правдою а метафорою. Образ і порівнаннє стають ізольованими факторами, які самовільно висуваються; дорога від виображіння до образу нераз така далека, що природний приплив тепла губиться, а на його місце виступає штучний запал, горячковість вислову, переладованнє змісту, викривленнє форми. Ображена економія не дає вже розвинутися правдивій красі; ми бачимо або холодні образи, роскошованнє вуха і ока, але без душі без образ, який нас неначе

в безвільному опорі проти метафори протвережує своїм насильним суб'єктивізмом і дає свідомість своєї мети.

Бо не пристрасть зміняє мене, але зміни пристрасти зміняють також і мене, отже остаточно щось моральне. З того морального мусить літерат-естет зрезиґнувати. Він удає, що погорджує ним, але він мусить зрезиґнувати, бо він не може змінятися, бо, подібно як психольоґ і трибун, він прикований до своєї особи, має також лише дорогу, хоч це й инша дорога, і він остаточно все тільки до самого себе прибуває. Він не може себе зрадити; він стоїть за далеко. Моральне не тяжить над його сумліннєм, він не терпить від нього, воно перестає його інтересувати. Він бавиться. Його твори можуть бути легкі та розвійні, як баньки з мила, вони можуть бути тяжкі або гарячі, але вони ніколи не будуть мати тої власної сили животної, яка єсть в творі творчої людини, вони все звязані з собою, а мимо того не мають того найдальше особистого елементу, який виростає з міфа і який власне тому єсть ідентичний з річевістю. Тут маємо лише: або — або.

Він може посідати високий ум, але він стає неначе його прокляттєм: в часі, коли він творить, а може вже навіть і в самій концепції, ритм заголомшує часть первістного почування. Ритм панує; простота відбирає йому силу, він може розвинутися що-йно в скомплікованому та релятивному, або ставлючи простоту в таке віддаленнє, що вона вже стає метафоричною, блідне серед стилізації, стає арабескою. Ніхто не знає краще як літерат-естет вічних вартостей творчого мистецтва. Що він з ними міряється, що йому все здається, що він може з ними не тільки змагатися але навіть, при сприяючих умовинах, їх творити, що він себе обманює, а прецінь знов, завдяки своєму докладному осудови, не може вірити в обман, — отсе витворює його глубоке стражданнє. Вже ради того страждання його неможна назвати епіґоном, він єсть чимсь більше, він претендент, який ніколи не може діждатися корони, молодший брат, і він не раз тямить більше в справах панування і заряду як реґент, старший брат.

Можливо, що з тої причини він має в собі щось з несупокійного діпломата. Він все мусить заводити політику, щоби мати прозелітів. Бо люде бороняться перед ним; правда в лю-

дині так як серце, справи життя заслонюють її, а нечисті цілі зводять з дороги. Але також з любови до краси він стає політиком, бо не хоче позбутися навіть в своїм щоденнім життю ритму, яким одушевляється. Він оминає тебе сьогодні так само як вчора шукав за тобою, бо сьогодні ти псуєш його ритм так само як вчора будив його в ньому. Ритм робить його віроломним і тираном, приємним або противним. Чим більше безплідний він, як артист, тим більше артизму він з'уживає на своє життє, т. зв. на те, щоб завести ритм в свою щоденну екзістенцію, через що відтак сходить на манівці терпіння, понад мистецтво і життє, далеко від бога і людей, так що краса, як сурроґат божественого, стає тіню і привидом, а життє студеною та нещасною самотністю, повною фальшивих цілей. Хотіти творити в такій самотности, це значить хотіти співати пісні в безвоздушнім просторі.

Так стає літерат-естет невільником часу, виловлюючи його ритм і не знаходячи його душі та упадаючи супроти почуття невідомої безсильности; або радше він єсть заточником, який мертвими та самовільними формами потішає себе.

Переклав ***М. Євшан.***

---

* * *

Від спокою до горіння
Линуть цілі покоління.
І не сяють
І згасають
В темній млі...

Лише іскри одинокі
Линуть у яри глибокі
Осявають ями
Білими огнями
На червонім тлі...

Палять гнійні трупи кволі
На вогні крівавім волі.
Блиск пожежи
Нищить межи
В'ється стислий дух.

Зопеляються коріння
Непорушеного тління
Й з попелища
Сила вища
Гонить дужий рух!

Б. Чернявський.

Апотеоза прімітивній культурі.

I.

Коли ви читаєте пильно теперішню українську пресу, то мабуть звернули увагу на одну цікаву ноту, що досить маячливо бренить на кожній сторінці. Ця нота власне і дає характеристику переважному типові українства, складає основу його „світогляду", і в кожній замітці, нотатці обридливо визирає з початку, середини й кінця. Вона уявляється мені завжди обмотана павутиною, мов кокон, зміст котрого нам відомий.

Трудно одним словом дати йому назву, але близько до правди буде, як назвати його ясністю.

Розумієте, що авторові замітки чи статті, яку читаєте все ясно, все втямки. Йому не тяжко, а навпаки дуже легко говорити про те, про що він каже. Йому ясно уявляється все. Через те його писаннє зразу переходить у „нравоученіє", з причепливо-менторським або тихенько-уїдливо-лицемірним тоном: читачеві ясно видко всю нещирість того писання, його надуманість і прихована сверблячка навчання. Коли автор пише на суто-українські теми, то вертиться коло двох стовпців: що всім все не ясно і що йому все ясно.

Власне, це і є тип газетяра-учителя, або громадського діяча, що „творить українську національну культуру". Програма українства йому ясна і якась універсальна, як панацея. Коли ви з ним особисто познайомились, то майже перші його слова такі: нам треба, добродію, щоб... і т. д. Треба буде велике: розвивати культуру, освідомлювати громадянство і вчити, а для цього... нам треба влаштувати вечірку і т. п. На вечірку закликати „артистів" і... далі все ясно: виписати бандуриста, зібрати рушників, свиток, сорочок, календарів і брошурок, ріжних „Розмов" про „де-що". На цім не кінець, бо „нам треба" ще посваритись і „свідомість" піде мов пошесть по людях.

І та ясність пронизала так українсько-газетну словесність, що де-далі наша преса стає більш і більш нудною, не-

цікавою: скрізь одні „общія мѣста", та ще такі дрібненькі, плескуваті, заялозені. Вони складаються з двох-трьох виразів, прим., „народнє добро", „національна культура", „свої інтереси", „праця", „сонце", „непохитно стояти на своєму", „гуртуваннє", „ворожі виступи", „етика" і небагато ще инших. День-при-дні в кожній замітці, передовиці, фіналі повторюються одні і ті-ж слова, повні отупляючої ясности, слова з якоїсь чудернацької мови, яку називають укр. „літературною". І нема надії на просвіток!

І яка радість оповиває серце, коли вчуєш десь як комусь щось неясно. Є і такі оригінальні, сімпатичні люде, що мають мужність признатись до своєї оригінальности, що можуть відокремитись від громади і вимовити, що їм не все ясно, або все неясно. Тут вже можна почути живу душу, що допитливо приймає життя, задумується над його зиґзаґами і проблемами. Він не задовольняється тим, що прочитав кілька дуже ясних річей, брошюр на тему „школа", „мова", „кобзарі", „бандура", „свято Шевченка", „народні вишивки" або-що, які вже дали нам певний рішенець основних підвалин українства, а шукає ще чогось.

Один такий українець прислав до редакції „Снопа"[1]) листа з сумнівами і запитами. Він зневірюється в тім, що треба розвивати українську культуру, бо... український народ не хоче читати своєї літератури, українська молодіж глузує з своєї мови і національности, українська інтелігенція лицемірить з українським рухом — каже одно, робить друге, — української газетярної мови народ не розуміє... І автор листа хитається:

Чи треба з шляху москалізації наламувати люд і себе на українство? Просвіту народню веде земство, витрачає колосальні кошти, будує школи і т. п. фортеції русификації. Це ж просвіта, наука! І автор листа питає:

> Невже це все — даремна жертва?... Скажіть же мені: що робить? Як на це все дивитись? Невже вся оця величезна робота земства — єсть шкодлива помилка; а чи не буде непоправимою помилкою здійснення тих бажань, які провадяться українською пресою: українізація школи, суда і ин. Од таких питаннів у мене аж голова болить.

І далі автор додає:

---

[1]) „Сніп", ч. 22. Лист до редакції.

А бачучи навкруги отаке як оповідано вище (анти-українськість життя) та читаючи у „Снопі“ передовиці й фейлетони в роді „Spirillum ucrainofilicum“, є від чого й збожеволіти.

От вам повний букет українського сумніву, чи навіть зневіри, в українстві. Поставлено автором дуже важне питання: чи не помилка все українство?

В листі цього українця є незвичайно цікавий момент: його сумніви і зневірря годуються власне українством — хибами нашої преси, хибами українства, що подаються в пресі („передовиці й фельєтони“ „Снопа“, напр.), сатиричними творами („Spirillum ucrainofilicum“). Не треба довго думати, щоб пізнати, що ґрунт зневіри лежить в самій натурі автора листа, бо він же не вірить в ніякі успіхи українства, напр. в те, що люде з цікавістю приймають свою пресу[1]). Загалом у автора в душі є добрий ґрунт для неприймання радісних фактів українства, бо хіба можно робить висновки з фактів свого хутора, так би мовити?!

Але чого „божеволіти“ від того, що в нашій пресі подаються убійчі факти для українців? Невже ґімнами і всякими „горі імієм серця“ можна вигоювати рани? Де треба ампутації, там не поможуть бадьорі шептання, де треба лікаря — там геть бабу шептуху, що лічить „духом“. А для операцій треба ножа, ланцета, пилки і т. п.

На мене погані факти українства роблять не зле враження, а навпаки: підбадьорують! Читаючи „Spirillum ucrainofilicum“ я дуже тішився тією благородною отрутою, яку розлив автор, тим гострим, безпощадним тоном насмішки і відлясками бича, що лунають з сторін чудової сатири.

Навпаки: гнітуче враження робить солодке славословіє українців — під ним обовязково знайдете гниль. Коли хто хвалить покійника-українця: був чудовий, незрівняний, „працював“, працював і працював, „душу оддав“ — то я не вірю. Це

---

[1]) В V кн. „Літ.-Наук. Віст.“ в статті „Український читач про українську часопись“ автор листа може знайти досить матеріялу проти свого зневірря що-до приймання укр. селом своєї преси..

брехня. В тій праці було мало тями, ще менше хисту, ще менше чесности.

І загляньте ви ближче до „покійника“ — знайдете гниль. Бо нема життя без гнилі і брехні. І в самому українстві тієї гнилі стільки, що цілком природно запитати: чи не помилка тяжка все українство? Отже боятись, тим більш „божеволіти“ нема чого.

І цілком слушно говорить редакція „Снопа“ (27 травня, ч. 22).

> ...„не на те ми розпочали своє видавництво, щоб ховати страшне й дурити свій народ! Нехай він все знає й усе бачить. Усю правду хочемо йому раз-у-раз говорити просто в-вічі! Український народ повинен пізнати й зрозуміти все, щоб очиститись від зрадництва, ренегатства, байдужости, ледарства, оспалости, зневіри та самонеповажання. Усю правду повинен він пізнати“.

Прекрасні слова, благородні і сильні. Сила не в тім, що у нас все добре, а в тім, що ми не боїмось зла, уміємо ненавидіти його і нищити.

Такого типу зневірря, як у автора листа, багато на Україні, нею просякло все українство: зневіри половинчатої, компромісової, полохливої. Він боїться вірити і боїться не вірити. Читає українську літературу і не може „українізувати“ своєї родини. Таке зневірря — безсилість. Але це не свідчить, що ідея така погана, що не може поставити на ноги слабого українця. В діряву діжку лий води хоч скільки, а буде порожньою. Індівідуальна безсилість, недотепність єсть індівідуальна. Тільки через неї автор листа може сумніватись, що ота величезна „робота земства“ не шкодлива помилка. Очевидно, що на Україні всяка не українська просвіта — „шкодлива помилка“, бо... або українська мова є помилка, або инша. Двох правд в одній справі не може бути. Цей сумнів автора листа є один з тих фактів розкладу українства, якого він не включив в свій реєстр.

У инших націй вже нема (та й не було) навіть питання чи вони нація? У инших націй нема питання чи їхня мова часом не помилкова? Нема тако-ж питання про нешкодливість насильницької просвіти. Поляки не постановлять питання про користь русифікації. І німці, і фінляндці, і латиші і ин. Жиди колись ставили питання про користь асіміляції; є у їх і тепер

такі окремі люде, але жиди... нація без землі, без хати (тепер), без імени навіть, словом — щось подібне до українців, хоч у цих є територія, але без хати. І тому у нас більшість прихильників асіміляції. Нація без документа, без пашпорта. „Чи не шкодлива помилка"... Хе-хе-хе...

О, бідна риба українофильська!

Всі оті факти, що сповіщає автор, справді погані, потворні, огидні, і сотворені вони отією половинчатою, компромісовою, полохливою псіхикою українців, що згубили свій національний пашпорт, отих „Іванів — непомящих родства", якими повна наша історія і сучасність, які любили двох або й багатьох богів, і за своє язичество, многобожіє та ідолопоклонство мають імя варварів. Любити українство і жити його отрицанієм, нехтуванням — така душа нашої інтелігенції і за це вона й карається власною совістю та людським поговором.

Великі сліди язичества в українстві полишені іменно тими мандрівцями по шляху поступу, яким завжде все ясно. Для добра Неньки-України вони били і б'ють поклони перед усіма чужими богами: грандіозними жертвами на народню просвіту, сінонім якої — денаціоналізація; великою літературою, сінонім якої у нас — денаціоналізація, великою загалом культурою, яка по свій рухливости і прилипчивости до України являється отрицанієм нашої культури...

Во-істину нещасний той українець, сем'я котрого російська. Це ж не тільки ніщо з боку громадського, але мінус й з індівідуального. Бути свідомим українцем і утворити собі „русскую" чи польську сем'ю — чи може бути більша насмішка над своїм я, над своїм ідеалом! Коли тобі не різатиме слух чужа мова, сінонім денаціоналізації, мова ворога — то не ображайсь, коли тебе назвуть нічим і не плач над своїм нещастям і не питай нас „чи не шкодлива помилка" українство. Так може питати нещасний, полохливий, підлий до сліз паразит своєї любови. Він любить, живе любов'ю, як каже, і допускає до себе все, що ображує його любов, мириться з цим, живе цим і все таки, любить". Таких паразитів любови повна Україна. І не тільки між звичайними патріотами, але й між видатними, так би сказать, професіональними патріотами я можу безліч вказати таких, які пи-

шуть проповіді про Україну, а їх жінки і діти не читають української літератури, не люблять її, і культивують мову ворога. Не тільки між старими українофилами, але й між новими, отам навіть в кузні патріотизму, в Київі, таких екземплярів повно, тільки їм все ясно і тому вони живуть спокійно, не думають божеволіти і дивуються мабуть, що вискочив один з конопель з своїма сумнівами і плачем над своїм гріхом.

Любити — значить жертвувати.

Коли ти любиш Україну мусиш пожертвувати любов'ю до инших географичних единиць.

Любиш свою мову — ненавидь мову ворога. Вчуєш ворожу мову з милих уст — одцурайся їх. Умій ненавидіти. Коли мова у нас іде про Україну, мусимо оперувати одним словом — ненависть ворогам її. Бо Україна тепер це щось таке невідоме, оточене ворожистю. Де найбільш ворогів — там шукайте Україну. І мусим шукати свою Україну — цеб-то ненавидіти її ворогів.

Відродженнє України — сінонім ненависти до своєї жінки московки, до своїх дітей кацапчат, до своїх братів і сестер — кацапів, до своїх батька й матері кацапів. Любити Україну — значить пожертвувать кацапською ріднею, пожертвувать любов'ю до діяльности земства „на полі народної просвіти". —„Що треба робити, щоб ввійти в царство небесне?"—„Роздай все бідним і йди за мною", так відповів багачеві Христос. І це дійсно так: хочеш царства небесного — одцурайся земного. Любиш Україну, хочеш, щоб вона була — будь з нею, а не з її отрицанієм. Любов — ненависть, і любов — подвижництво.

Для своєї любови мусиш приняти образ її. Той багач, що питав Христа про царство небесне, міг далі сказати так: „на приказ, іди за мною" а чи не можна їхати? Коли б йому це було дозволено, він би хотів їхати не бідою, а пароходом (хай це буде XX вік) або залізницею. Доки Христос дочемчикує пішки з людом, а я проїду до Єрусалиму. Раз можна їхати, треба коштів, значить треба роздати не все. Купив білет III-го кл. погано — треба I-го, бо так їхати вигідніше і при-

ємніше: чудово можно випити, пообідати, полежати на м'яких перинах. Коли б його спитали: куди їде?

— „За Христом, братіє, за Навчителем, за правдою" одповів би. І коли б на науку Христа була безпечна мода, то знайшлись би „колеги по професії". І можно було любенько час марнувати, їдучи за Христом. І кози ситі й сіно ціле.

А справді — Христос іде пустинею пішки — іди за ним пішки!

Мусиш приняти на себе образ твоєї найбільшої любови. От так і з Україною.

Любиш її — люби її злидні, її гріхи, не бійся її хиб. Любиш мову українську — „іди за нею пішки!", а не через російські гімназії, літературу і пінкертоновщину. Посилай дітей не в російську гімназію, а в українську (в Галичині) — наука і там є. Скінчив синок гімназію, посилай на університет у Львів, у Чернівці. Там те ж є наука. Може меньша, може гірша, але не...

В любови є поезія, коли є сама любов. Але коли ти любиш-нелюбиш, то ще більшу поезію знайдеш в ненависти. Переживатимеш незвичайні екстази, піднесені настрої, поетичне натхнення, яке тобі й не снилось. Ненависть така творча стихія, яка нам уже дала незвичайні зразки поезії, невмирущі, вічні. З ненавистю можна прожити з більшим захватом, ніж що инше, не кажучи вже про те, що ніякої поезії в половинчатій, компромісовій і полохливій любови ніколи не знайдеш.

II.

В листі того нещасного українця є один важний момент, який власне став основою дальшого мого викладу, а саме: слабість українства, коріниться в ньому самому. Українство, пануюча його форма, не задовольняє українця.

Власне, в цьому вся суть. Само українство є така атмосфера, яка виключає можливість культурного в ній істнування і через те ото українці не люблять свого українства, а нишком пасуться по чужих левадах. В українстві розвивається дві сили однакової ваги: центровбіжна, що має своїм джерелом любов свого, патріотизм, так мовити, і центродбіжна, що має своїм

гирлом принадність чужої культури, яка до певної міри годується в інерції нашої історії. І яка з цих сил більша — трудно сказати, бо хоч українство і шириться, але ми не можемо сказати які видатки псіхичної і моральної енергії ми робимо. Чи придбання нашого українства стоять в прямій пропорції до затрати сил? Досить того, що українець не живе своїм українством, а носить його як покуту, мучиться в йому, витрачає колосальну моральну енергію без компенсації для свого індівідуального життя — і це вибиває його з рівноваги, позбавлює ще навіть того екстазу життя, який міг би бути компенсацією за моральні жертви. Дізгармонія індівідуального нашого життя і є страшною хворобою українства, що розвиває центродбіжні сили.

Всяке життя вимагає внутрішньої екстази, (власне — рівноваги), яка утримувала би суб'єкта життя на рівені внутрішнього вдоволення. Вдоволенне це виходить з праці суб'єкта, і тут можна пригадати, що людина не така заздрісна, щоб багато бажати. Все бажанне вкладає вона в роботу, захоплюється процесом її. Коли селянин оре з насолодою, то він більше нічого не бажає, він вдоволений. Коли також хто инший щось робить, то він в процесі роботи живе тільки нею і бажання його не сягають далі як на вершок досконалости в тій роботі. Діапазон його задоволення залежить від степені захоплення роботою. Сама робота означає задоволення, повноту життя підчас процесу роботи. Коли українець розповсюджує книжки з захопленнем, то він не бажає нічого більше, навіть не може бажати. Повнота його почувань означається степенем захоплення роботою. Для індівідуального життя більше не треба, щоб бути повним життя і вдоволення. І тут не стане на перешкоді мінімум роботи. З мінімума починається, стремиться до максімума і в цьому стремлінні альфа і омега повноти. Через те українець може бути щасливий в своїй мінімальній роботі, коли вона є випливом з його душі. Дізгармонії між затратою енергії і добутком в праці не може бути, бо захоплива праця дає повноту життя. І так можна прожити повно своє життя, не вважаючи на певний розмір успіху історії. Історія, як сума дії окремих індівідів, стоїть по-за їхнім відчуттям і піддягає оцінці з погляду не індівідуального, а иншого. Інді-

відуально солдат може бути задоволений війною, бійкою, разом з тим не знаючи про результат усієї війни.

І так кожний українець, що переживає, відчуває дію в своїй роботі, може бути повний, коли рівновага між затратою його індівідуальних сил і його індівідуальних добутків не порушується. Для більшої досконалости в роботі і тонкости в відчуванні її — він мусить розвивати більшу спритність, більшу рухливість, поширювати розмір свого проізводства, так мовити.

Але справді в нашому житті індівідуальному помічається величезна дізгармонія, незадоволеність своєю працею, певні страждання від порожнечі, яка робиться в душі через українську роботу. Українство родить порожнечу в душі — от страшний результат, який вже допроваджує до песімізму, смутку, скіглення наші середні верстви суспільства.

Властиво, заражені хворобою зневірря наші середні шари громадянства. Люде з малим запасом волі, інтелектуальних і моральних сил, не живуть своєю індівідуальністю, а мусять шукати поживи у багатчих. Вони більш відчувають порожнечу життя, ніж працюючі верхи. Грінченко, напр., краще усвідомлюючи хід нашої історії, а значить — ставлючи до життя більші вимоги — внутрішно переживав більше задоволення в своїй праці, більше поезії, і тому був сильніший на своїй небезпечній позиції, ніж захищений в куточку середній інтелігент, що нічого не робив, а ждав діректив з верхів. Грінченко, пишучи брошурку, прим., про грім та блискавку, був наповнений процесом роботи і в ту хвилину не скіглив, а середній тип — коли спитає, щó робити, і коли йому скажуть „пиши брошурку“, — почуває невдоволеннє цією роботою, порожнеча душі давить його і він страждає. Бо ця робота не наповнює його.

Він ставить до цієї роботи більші вимоги. Йому мало того, щò другому вистачає, родилось з його душі.

І коли директиви зверху стоять нижче від біжучого життя, то вони вже не то що не вистачають для навчання, а ще й деморалізують. У нас, власне, так і є. Середній інтелігент має більші вимоги від життя, більший смак у виборі праці, ніж йому вказують наші верхи. Тут якийсь парадокс чути, але коли уважно придивитись до справи, то ясно стане: верхи родять свою роботу, самі роблять її і тому задово-

лені нею, хоч ця робота, процес її і наслідки, стоять нижче від вимогів дійсного життя. Верхи цим задоволені, а середні шари і нижчі — не задоволені. В результаті чого з'являються такі листи, як надрукований в „Снопі".

Українство, утворене народницькими ідеологіями, яке являється тепер у нас пануючим, бо найлекшим, типом громадського життя, йде під прапором з такими лозунґами, що накликають до утворення популярної культури, точніше кажучи примітивної, простої, доступної в кожну хвилину найбільше примітивній людині. В цьому полягає так зв. демократизм українства, доступність, простота його. І наші народницькі ідеології опираються іменно на народ, беруть в основу національної культури найпростіший елемент народу і кріз його духову призму дивляться на світ і на задачі українства. Творять культуру не для нації, а для народу і по-народньому.

Ви почуєте скрізь і завжди іменно ці слова: для народу, а на питаннє — як? — відповідь — по-народньому. Це є базис теперішнього українства, утвореного ще українофилами. До української національної культури ставляться, як бачите, вимоги такі, що напевне не можуть задовольнити інтелігентні сфери. І власне оці лозунґи до творення примітивної культури йдуть з українських „верхів". Маленький і свіжий приклад:

В „Украинской Жизни" д. М. Могилянський пише про „Культурну творчість" і між иншим вимагає „повноти національного життя, поглиблення його русла, підвищення інтензивности його культурної творчости", але цього домагання не може вдовольнити українська популярна культура і тим не може дати певної стійкости українській інтелігенції. Популяризація — задача українського народництва. Отже: „Дать-же ей (укр. інтелігенції) необходимую устойчивость безсильны народническія настроенія, ее можетъ дать только полнота національной жизни съ постановкой во главѣ ея полноты культурнаго творчества, могущаго удовлетворить мятежныя исканія, отвѣтить на пытливые вопросы сложной души современнаго человѣка".

Орган нашого народництва „Рада“ (ч. 127, 5 іюня 1912) називає з іронією ці вимоги чисто-інтелігентською вірою в силу всяких гарних покликів, інтелігентською ілюзією. І загалом про ту культурну творчість, про яку говорив дуже слушно д. Могилянський, „Рада„ під нинішню хвилю (курс. „Ради“) навіть говорити (курсів мій. М. С) вважає неможливим, неслушним й навіть шкодливим! Он як...

Якими арґументами підпирається цей дивовижний погляд — розбиратись не будемо, але коли справа з культурою стоїть так, то українство висітиме і далі в повітрі, відразливе своєю порожнечею. Таке воно й є.

В усякому разі, коли піднімається розмова про ширші обрії українства — зараз же буде „охранительный окрикъ“ „з-верху“: не треба нам горизонтів, у нас є „бідний народ“ і т. п. Бідність нашого народу зробилась святилищем, в якому закінчують круг свого життя наші культурники.

Сфера культурних мрій і дій українця — поки що так звана естетика. Розвиток української думки і чуття, ці загальні стремління виявляються в мистецтві. Власне, цей бік культури складає у нас всю культуру, вироблення національного стилю. Задача велика і потрібна, але рішається цілком не ориґінально: все по-народньому. Кілька прикладів: зверніть увагу на культуру ліній. Вишукується з старого лахміття орнамент, якось там „перетворяється“ нашими любителями старовини, компонується стиль. Чернецькі мальовидла, скомбіновані з елементарних геометричних фіґур, і такі ж просто-народні — являються основою для ново-національного орнаменту. Побачите його в нових і політичних, і природничих брошюрах, історичних творах, белетристиці, по-між віршами то-що. Кружечки, картки, точки, лінії прості і криві скомбіновані в кружечок або більшу картку. От вам заставка, віньєта, прикраса. Рушник, плахта картата. Ніякої мислі, образу нема. Геометричні елементарії являються основою всяких вишивок, перенесених в сферу краси. Інтелігенти, напр., київські, серйозно захоплені розповсюдженям вишивок, „орнамент“ котрих здається національним і художнім. Побачити вже можна якусь пані, що

пошие паризького крою блюзку або спідницю-кльош з українськими вишивками. Боже мій, яка творчість!

Торговля народно-мистецьким крамом являється серйозною проблемою вищої культури! Нароблять коробочок, скриньок, помережуть вдовш і впоперек лініями — от український стиль, підстава для творчости. І тішиться цим публика! Дівчата сельські одна поперед одної силкуються вигадати якусь новину у вишивці: одна поставить хрестика так, а друга — инакше. І це є суб'єктивна творчість, яка все-таки елементарна до нудоти, примітивна до смішного. Через нескладність естетичних вимог розповсюджується комбінація хрестиків з точками і перехрестями по всім обшарі селянської одноманітности. Що може витворити примітивна псіхика елементарно-простої істоти? Цілі віки повторює одні і ті самі хрестики, лінії, крючки, комбінуючи їх без усякої свідомости, переставляючи з місця на місце — і от тепер це фундамент мистецтва!

Захоплюваннє „гуцульськими виробами", цяцькованими тими ж геометричними елементаріями, прибірає пошестний характер. А придивіться-но до того орнаменту: тіж самі лінії, вироблені з терпеливістю дикуна, що може точити камяного ножа цілі роки! „Топірці" так просто стали мрією наших „молодиків". „О, як мистецьки зроблено! Ви подивіться — це ж..." Поглянеш і побачиш: терпеливість дикуна, р я б о т и н н я і ні-крихти мистецтва. Або погляньте на інтелігентну українку, що вдягнена в „національний" (цеб-то простонародній) стрій: грубі червоні чоботи, незграбні підбори, селянські передки — все висить на маленькій нозі безобразно. Корсетка облягає стан потворно, висить торбою, рукава помережені або вишиті хрестиками чи-що, намисто — нанизані камінючки, і паризька зачіска. Повертається ґраціозне дівча як медвідь на пляшках: пропадає фіґура, нема ґрації (або є ґрація мішка) і воно бідолашне думає, що то красиво. А ще як надіне вінок з бумажних квіток, рухне головою і заторохтить вощеними листками — просто жаль бере! Бачиш, що воно не тямить а-ні крихти краси, не розуміє тону фарб, краси ліній і рухів. А поглянь на його, коли вона в білім строї (до якого звикло) — рух, ґрація, милість... І цей контраст розбудить у вас першу струну жалощів над „національним вбраннєм", яке п р о ф а н у є наша

інтелігенція, не вносючи в його смаку, утрируючи його, не вміючи взяти його е л е м е н т и (а бере цілість!) для утворення вищого красою типу. І смішно дивитись на наших „юнаків“ і „дівчат“, що опудалами вистрибують в клубі, рухаючись, напр., в па-де-спань чи-що „по-народньому“. А щоб дати характер в „оркані“ — вони не вміють, не тямлять.

І прийшовши до дому, скидають „національне вбрання“ з чуттям ніяковости, смішности і жалю за свою хвилеву карикатурність. Це називається... творити національну культуру! І хоч скільки буде заманювань преміями творити „гарне нац. вбраннє“ нічого путнього не буде, доки не зміниться принціп.

Премійовані вбрання робляться по-народньому, шабльоново, переиначуючи тільки хрестики і т. п., так, як змагаються сельські дівчата у вишивках. Дрібні одміни без мислі на міцній старій основі — виходить реформована одноманітність. Де-ж тут творчість?

Коли це задовольняє людей з примітивною псіхикою і малими вимогами — то цього рішучо мало для инших. Візьмімо ще приклад. Дуже яскраво просвічує стремліннє патріотів до примітиву в музичному мистецтві. Пропаґуючи і „розвиваючи“ рідну музику патріот не може бути вдоволеним коли на музичній вечірці на виступатиме сліпий кобзарь. Мене просто приводить в умиленіє українець, що з захопленєм доводить мені про „величезне враження“ зроблене кобзарем на вечірці. Уявляю собі картину: сліпий дядько з видовбаною колодою за плечима — бандурою з струнами. Вводять в залю, садовлять. На обличчі інтелігентного поводатиря щаслива усмішка служителя мистецтва. Починається музика. „Думи“ про Поповича, Трьох братів, Морозенка, Чічіточка, Од Київа до Лубень, Гопак, Всякому городу нрав свій і права... Репертуар старий як світ і нудний як випалений степ, або як українець в широких штанях. Одноманітними приграбками починається і закінчається „куплет“ з акомпаніментами, ефект котрого у переборі великим кігтем по всіх струнах. А голос! хрипливий, обірваний, од рокоту до фістули, завиваннє або гудіння чмелем на двох ногах. Музика більш ніж примітивна. Але послухайте, що патякатиме патріот: величезне враження, артистична гра, чудовий спів, великий зміст в словах „дум“... Я не можу без болючого

сорому слухати оцю музику на концертах. А публика лицемірно вищить про чудову музику, не дивиться вам у-вічі, блукаючи своїми те ж засоромленими очима по стелі. Ви добре бачите, що він просто бреше, йдучи за модою: „так годиться захоплюватись рідним". Що вони знаходять в тих бідних концепціях нашої історії — думах, в тих ще бідніших „ліриках", в тих безголосих сіфілітичних „голосах", в тих убогих словах — я не розумію. Але *знаходять*. І в цьому криється потяг до примітивизму, який входить в оборот тільки в „*українстві*", а по-за ним українець не живе ним. Він тільки на концерті захоплюється кобзарем, а дома в себе тримає рояль, піаніно. Доцю і синка вчить чогось иншого, а — ніж кобзарської музики. Критикує глибокодумно Ваґнера, розвалившись в кріслі, як жаба в калюжі, ледве визнає Глінку, називає дрібніші твори Шопена, а про Лисенка ледви скаже, що це той, що пісні народні зібрав, — і в той же час слинить про бандуру. Люде без фахової освіти пишуть лро „значіннє кобзарства" і, Боже мій, як розпинаються над „релею". Навіщо це? Це він утворює національну культуру! Коли при школі Лисенка хотіли утворити „катедру кобзарства", виписали „професора" Кучеренка, то... не знайшлось учнів, щоб з їхньої плати за науку утримати кобзаря — „професора музики".

В тім-то й річ, що українець пропаґує для національної культури те, що його самого *не вдоволяє*. Будує культуру з таких елементів, яких ніколи не пустить собі в хату. „Любить" народну музику, а на практиці — ненавидить, не можучи рішучо задоволитись нею. Дітей віддає вчитись по класу скрипки, рояля, тромбона, врешті — турецького тулумбаса, але гри на бандурі він ще не знає. Бо він чує кобзаря, хвалить його музику, виводить його на концерт, рахуючи тільки на більших дурнів, а сам ховає очі, коли балакає про „рідну музики". На Україні є тільки один відомий інтелігент „кобзарь" Гнат Хоткевич, але це „модерніст", „декадент" і т. п. Це не патріот, його висміюють і на його наклепують. За приклад його не беруть, бо де-ж таки... вносить в музику зміст і артизм. А ми іменно хочемо, щоб співав сліпий хрипак! Це музика, це народ, це культура... З бандуристом носиться, як той з латаною торбою, а сам стогне за чимсь иншим, і не

знає українських композиторів, які хоч і комбінують иноді елементарні „хрестики“, але дають все ж таки більш зграйне „потрясеніє воздуха“, а в останні часи з'являються вже і дуже цікаві постаті в музичному мистецтва. Я часто цікавився, що за збірки і ноти лежать на етажерках біля роялів у патріотів-народників: вальси, серенади, кадрілі, иноді „Заповіт“, „Де ти бродиш“, збірник „пісень з нотами“, а зустріньте ви в кого всі твори Лисенка, Гулака, Ніщинського, Стеценка, Січинського, Людкевича, Сениці, Алчевського, Степового!.. Ого, пошукайте... Українофил — любитель бандури і критик Ваґнера, лишається вірним собі — бажать иноді по-людському і гавкати завжде по-собачому, бо „так годиться“.

Що в сфері літератури у нас українофильство виявилось просто знаменито — не буду говорити. Тут вже за „народом“ не протовпишся. На цю тему я вже говорив у нашому журналі не раз, то повторювати не буду.

Факт розкладу українофильства найбільше виявляється в стремлінні до отієї „народної краси“, до народних вишивок, мережок і кобзарів. Чимсь гнилим заносять від того смакування примітивів. Це смакування лягло в основу ідеологій українського відродження, закроєного на колодку „народа“. Але от факти не дають спокою: в цьому українстві нема чим дихати. Так і кортить в чужу леваду, на свіже повітрря. Українець з Таврії власне про це гукнув болізно, хоч він і не розуміє траґедії, яку сам бачить...

Любов до примітиву виявляє якусь основну псіхологичну рису українства. Псіхологично — любов до простого, нескладного примітивного виявляє стремлінне до с п о к о ю. Над примітивним ніхто не думає, приймає механічно, живе швидче „зрительными“ враженнями, ніж иншими. Псіхика мертва, а око сковзається по фарбах. Але, щоб фарби не турбували, — не треба нічого різкого, крикливого, рухливого. Треба простого, над яким би нічого не думати, не відчувати, а лише приймати, оглядати (созерцать). Такий стан блаженого спокою найкращий спосіб до атрофування спостережливости, чутливости і до наростання здору. Псіхика стоїть як вода в тиху

погоду — одноманітна, мертва. І потреба м'яких, одноманітних тонів, геометрично-простих ліній зростає до того, що людина боїться якогось блискучого коліру, якогось химерного звука, аби не випасти з рівноваги. Найкраще цьому задовольняє примітив. Прості геометричні елементи — лінія, точка, перпендикуляр, паралель, коло — такі, без яких ніщо не єсть. Найбільш відомі, найбільш зрозумілі і приступні для „найширших кол нашого громадянства". Ніякого труда не треба вкладати, щоб перебувати (не переживати) враження від їх. І елементарна псіхика селянства, що окошилась в сфері простих ліній, кропок і кол, найбільше принадна нашим інтелігентам. Тут витворився орнамент, „стиль". Більш складні комбінації фарб, звуків ще не доступні „сирому матеріялові". Але в сфері примітивизма селянин майже вичерпав свої здібности і можливости. Далі його не пускають обставини, а тут обридло — і тут саме починається вихід в денаціоналізацію, як вихід в новий світ. Бо иншого виходу, зрозумілого по типу, селянин не має. Він сам являється початком і кінцем національної культури. Вищого типу творить не може — позичає в кацапстві.

І щоб знайти притулок своїм стремлінням, зародженим в етиці, український інтелігент в сфері українськости такий же елементарний в естетиці, як селянин. В пункті естетики селянин і український народник однакові. Інтелігент в ній находить навіть захисток своїм стремлінням до спокою, котрий посідає душу через те, що етичні домагання не великі, мертві, не творчі, — значить не можуть дати естетичних цінностів. Слабість естетити криється в слабості етики. І тут ось криється те, що тип чужої культури бере гору, людина живе нею, а рудименти етики тягнуть до українства. Тут нема широких горизонтів, жити нічим. Починається відоме українське скиглення без руху, творчости, без простору, а значить без всякої естетики. Якесь заворожене коло оточує українця-народника, примітивиста. Він хоче задоволить свої вимоги в народній творчости і не може. Силкується, кричить, водиться з кобзарями, купує селянські горшки і вишивки — і не може творити!

Стремиться до спокою, до рівноваги, і фатально заплутується в завороженому колі примітивизма. Смішний, жалкий

плутається під ногами у людей, викликаючи своєю безпомічністю „улыбку сожалѣнія и презрѣнія“ до своєї нескладности і примітивизму. У вишивках і кобзарях не знаходить відповіді на допитливі думки і гострі питання сучасного складного, інтензивного життя.

Придавлений ними — стремиться до спокою, який принадно визирає з примітивизму, з простоти і зрозумілости та отруйної одноманітности. Поклав її в основу своїх етичних стремлінь, ідеологій. Але етика без естетики — ніщо, мертва. Ці сестри поганіють, марніють і мруть, коли їх розлучають. Стремління до спокою виключають всяке поняттє творчости, яка єдино може наповнити людину. Примітив — це образ спокою в простих лініях, фарбах, звуках.

І через те українство являється мертвим ґрунтом, на на якому жити не може жива істота. Опиниться на йому і — починає зойкати, коли зразу не захворає на повну анемію, що виключає можливість навіть голосного крику від болю.

Українство все окошилось на „народі“, на примітиві, стало йому апотеозою, не храмом, а мавзолеєм поганої архитектури. І не дивно, що в українстві нема чим дихати.

Все, що хоче жити і творити, мусить спустити завісу на сцені, де стоїть утворена українофилами апотеоза примітивні культурі — фантастичний народ, і вийти на свіже повітря дії, руху, праці, індівідуальної творчости во імя складности, глибини, розмаху, в горнилі н е я с н о с т и во імя загадкової, глибокої блакиті в и щ о с т и.

М. Сріблянський.

„КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ НА УКРАЇНІ В XVI—XVII ВІЦІ“.

Під таким титулом вийшла нова праця проф. М. Грушевського, дуже цікава змістом і приступна по формі викладу широкому читачеві. Присвячена ця праця, як сам автор каже — „нашій артистичній старовині — памяткам побуту і культури“. Шановний автор вибрав добу 16—17 вв. власне тому, що ця пора дуже нагадує нашу теперішність, — „наші змагання, культурно і національно піднести наш нарід і обстояти наше національне істнованнє“.

З 1569 р., коли українські землі майже в цілости було приєднано до Польщи, починається занепад українського життя. Вищі верстви української нації — князівство та боярство поволі польщаться, польська державність похлинає українську, український живіл (стихія) скрізь витіснюється і заховується лише десь в поспільстві, в низших верствах української людности. Церква українська (православна) не може протиділати цьому з'явищу і тому старається лише о удержаннє того, що ще залишилося, не виступаючи активно в оборону своїх прав, а йдучи дорогою запобігання ласки у польського уряду. Натомісць польсько-католицька латинська ученість знаходить собі місце серед української шляхти, і лише в 16 в. з'являються духовні книжки на штучнім церковно-славянсько-українсько-білоруськім жаргоні, призначені авторами їх не для шляхти, а для простого люду (поспільства). Кінцем 16 в. починає з'являтися вже численна духовна православна література на Україні і Білій Руси, чому не мало прислужилися московські еміґранти — перший московський друкарь — Федоров (Федорович), кн. Курбський і инш., але ця книжність не могла протистояти католицькій єзуітській пропаґанді і мусіла відступати одну позицію по другій. Тоді українська аристократія масами почала перекидатись на католицтво. Одне тільки поспільство, головним чином міщанство, твердо стояло на своїй національно-релігійній позиції і провадило по можливости куль-

турну національно-релігійну діяльність. Це — так зв. „брацький" рух, серед якого на Вкраїні найбільш вславилося львівське брацтво, а на Білій Руси — вішенське. Крім римського католицтва в ці часи з'явилася щей унія, яка також поволі перетягла на свій бік всіма правдами й неправдами силу українського люду. Проти польонізації й католицтва римського й уніятського завзято повстало українське козацтво, а Запорожже передовсім. Під охороною козацтва центром культурного українського життя стає Київ і особливо Печерська Лавра і київське новозасноване брацтво.

Ось коротенький зміст вищезгаданої книжки. Нажаль шановний автор ніде не з'ясовує, в чім саме виявлявся український, а не який будь инший, культурно-національний рух в згаданім періоді?! Він згадує, напр., про Єванґеліє Тяпинського, біблію Скорини, переклад Золотоустого Курбським, писанне Вишенського і т. ин., причому виходить, ніби всі ці праці однаково корисні були для української культури. В дійсности ж Курбський писав на чистій церковно-словянській мові, або краще — на давнє-російській з домішкою деяких польонизмів і латинизмів до цілком російського тла; Скорина був білорус і писав на славяно-білоруській мові. Всі письменники 16 в., про яких згадує шановний автор, не протиставляли мову своїх праць російській мові. Всі вони говорять про Русь, руську мову etc., але це власне і є „притчею во язицех", бо з праці шановного автора не видно, як розуміли згадані автори ці термини: чи Русь, руський, а подекуди навіть — російський (стор. 211, 222—3) протиставлялось поняттю Москва, московський, чи ні. В двох тільки місцях ми знаходимо таке протиставленнє: кн. Острозський, одержавши переклад Золотоустого, зроблений Курбським, радить останньому — „лѣпшаго ради выразумѣнія на польщизну преложити" (стор. 80), розуміючи під цею „польщизною" українську мову; в другому місці (стор. 220) українська мова теж очевидно протиставляється російській і зветься „малороссійская бесѣда общая".

Всі письменники згаданої доби, за винятком Курбського і ин. москвитян, пишуть на штучнім словяно-українсько-білоруськім жарґоні, причому у одних він наближається до укра-

їнської, у других до білоруської, а у третих, напр. почасти у Вишенського, Смотрицького etc.— до давнеросійської (церковнословянської мови). І тут шановний автор не подає, які праці найбільше являються українськими бодай по мові, а це дуже важно, бо приклади, припустім, Курбського і подібні до них есть такими ж чужими і безцінними для української культури, як і сучасні які-небудь богословські трактати, видані на Україні на російській мові! В даннім разі як не зміст, то бодай сама мова могла б бути критерієм цеї „українськости". Є невеличкий натяк що до цього на стор. 176, де говориться про жаданнє української шляхти — „щоб при королівській канцелярії були українські писарі, які б - по українськи... вели всякі справи", але й те лишається лише натяком досить туманним.

Не вияснено також, яку ролю відогравала в ці часи унія: чи вона тягла за Польщею, що є по-за всякими сумнівами, чи вона мусіла в де-яких пунктах стояти на українському ґрунті. Це питаннє дуже цікаве, бо в 19 в. ця унія в Галичині відограла ролю національної української віри.

Нарешті помітною вадою для ширшого читача є те, що шановний автор в передмові зазначує, що доба 16—17 вв. в українській історії дуже нагадує нашу теперішність, а тимчасом він на прикінці книжки не подає бодай невеличкого порівнання, паралелі між тим а другим, не зазначує спільних „созвучій" тут і там.

Наприкінці скажемо декілька слів про мову книжки. Мова цеї книжки є популярною, легко зрозумілою. Загальне тло (фон) — це книжна, літературна мова, або „галицька", як її чомусь так звуть. Є де-які непотрібні зовсім польонизми, як напр. — пятно, пятнувати (piętno, piętnowac'), що можно замінити словом — тавро, таврувати (клеймо, клеймить), далі — слова сестринець, братанець (siostrzeniec, bratanek) слід замінити сутоукраїнським загальним словом — небіж, правдоподібно — словом мабуть. Приємно вражає широкого читача те, що де-які рідкі літературні слова пояснюються, напр, бігун (полюс). Проте слово „стихія" треба було б пояснити і галицизмом (живіл), а слово приміняти (стор. 240) слід замінити словом застосувати.

Взагалі ж від де-яких вад, які одразу трудно передбачати, книжка мало тратить, бо сторицею винагороджує велика наукова ерудиція автора і заразом популярна форма викладу, чому ця праця являється цінним вкладом в нашу публіцистичну літературу.

Не можна поминути і артистичне виданнє її. Багацтво заставок, концовок і малюнків, які взято з стародавних книг і річей доповняють високу вартість цеї книги, ілюструючи події „зразками артистичної культури, яка розвивалася на ґрунті національного руху", в ній описаного.

В. Гріщинський.

БІБЛІОҐРАФІЯ.

Христя Алчевська. *Вишневий цвіт.* Харьків, 1912. Ст. 88, ц. 75 коп.

В цьому збірнику поезій Х. Алчевської подані поезії і прозові фрагменти, в більшости раніш друковані. Рівняючи з першою збіркою „Туга за сонцем" нова представляється значно кращою в смислі і поезії і форми. Мова гарна, викінченість форми де-яких віршів майже бездоганна і в цьому напрямку авторка зробила значний крок вперед після „Туга за сонцем".

Мені вподобались поезії: Русальчина хатка, Тебе нема, До П. (обидва вірші), Чарівна ніч, Проліски, Любов моя, Осіння пісня, Я—лілія біла, На самоті, А. К—ому і на ст. 66, 67. Загалом, більш цікавим в збірці можна вважати мотиви чисто-суб'єктивні, в яких авторка переказує ніжно, тихо, принадно і музично розгублену молодість, юність душі, красу тихих куточків природи та сум осінніх днів і присмерків, або самотність (Я—лилія біла). Чути тут ніжність душі і тихий сум, вимовлені поетично. Вірші на громадськи теми, цікаві своїм внутрішнім патосом, не дорівнюються до згаданих субє'ктивних мотивів, скидаються на реторичні виливи, які можно продовжувати до безконечности. Тако-ж слабі поезії в прозі і оповідання. З прозаїчним стилем імпресіонистична вдача авторки не справляється, виявляючи тільки задуманість і штучність.

Українські мотиви, патріотичні, фатально вплутуються в струни кожної нашої ліри, не находячи часто грунту в людях, настроєних індівідуалістично. В душах, де переважає особистий біль і тільки він чується, не може бути місця надхненню од колективистичної радости і її фізичної сили. Тому автори, що гарно виспівують сум, що гарно оплакують молодість дарма беруться за громадські мотиви, які в своїй суті добрі тільки при „горі імієм серця". Гарними громадськими поетами можуть бути тільки фанатики, але не аналітики-субє'ктивисти.

Загалом збірку д. Х. Алчевської треба привітати.

М. Сріблянський.

В. Винниченко. *Біля машини* (оповіданнє). Вид. „Дзвін", № 1 Народної бібліотеки. Київ, 1912, стор. 32, ц. 8 коп.

Нещодавно мені прийшлось розбалакатись з одним селянином. Мужик грамотний, любить читати, купує часом на базарі за шістку книжку і дома насичує своє необмежене бажаннє „знати все" з тої мілкої і дешевої криниці знання. Ось оцей самий селянин скаржиться мені, що він бідний і не може купити „тої товстої, панської книги, де так багато всього розсказано". Він щиро скорбів, що через свою бідноту повинен бути темним. І свої жалощі скінчив такою клясичною фразою: „а певне пани того такі розумні, що читають оті товсті книги"... Я спочатку не зрозумів його і запитав: та чи в малих не пишуть про те, що вам хочеться знати?.. „Ой, ні!.. в малих то все про нас мужиків, про наше бідацьке життє... А чи його й так ми не знаємо?.. Еее... Коли б про инче, про велике життє світу, про панське може б і мені лекше було..." Я зрозумів його тугу за „инчим" і прошу зрозуміть тих видавців, які так щиро засипають народні базари „народнею" літературою. *П. Б.*

Гр. Коваленко-Коломацький (Гр. Сьогобочній). *З часів поривів і надій* (1900—1903). Оповідання та инш. Київ, 1911, стор. 146, ц. 40 коп.

Судячи по передмовам до своїх творів, є дві категорії авторів. Одні — горді, зухвалі, самовпевнені, другі — тихі, скромні, смірені, самознічтожуючі. Перші сміло і з погордою кидають товпі свої твори, не чекаючи од неї зрозуміння і ласки, але охоче підраховують презрений метал змінений на твори тою ж товпою. Другі одразу ховають свої очі од людського зору, біжать од суда товпи, бо знають як суворо обходиться вона з тими, хто слабший од неї.

Як з першими, так і з другими повинен обережно обходитись критик, бо то часто-густо є машкара, яку одягає автор в своїх цілях.

Прочитавши передмову автора згаданої вище книжки, я нехотячи помітив ті риси, якими характеризував свої праці сам автор. „Хронікально-протокольні записи"... не особливо цінні „ні з боку літературного, ні, тим паче, з боку артистичного"... Осудивши так свою роботу автор всетаки видає їх, бо вони „дорогі йому хоч би тим, що записував він їх в часи найкращих поривів і невиправданних надій"... Але тут автор забув зазначити чим вони будуть цінні для людей, для читачів, бо вчинок його — виданнє в тисячній може кількости — рахує на увагу громади...

Це питаннє і повинен розрішити сам читач. Цеб-то з'ігнорувати рекомендацію авторську і перечитати його писанину... Таким чином виходить — автор не рекомендує читати себе, але все таки суляє в руки книгу... Приходиться щось одно не зробити. Я так і зробив — не повірив рекомендації автора і прочитав книжку...

І що ж?.. На десять заголовків з передмовою я знайшов там ріжні форми письма: оповідання, нариси, фотографії, хроніки, подорожні замітки; людей ріжних націй, ріжних соціяльних станів, ріжних літ, ріжних обовязків; ріжні провідні теми, ріжні ідеї... Це все звичайно не мінус, коли б все те не так побіжно, не так щабльоново, не так тріваільно. Автор популярізує, напр., ідею гуманности (Сікуція), але бере цю ідею в такій відомій, в такій грубій формі і так не уміло переказує Толстого, що дивує своєю одвагою. Малює українського інтелігента-ідеаліста (Ідеаліст, Перший дебют) і такими утрированими штріхами, так якось нудно і нескладно, що здається він жує жвачку. І дійсно — давно це все вже пережовано і на гній пішло, а він його знову на світ виригнув...

Загальне враження: ні одної цікавої думки, ні образа, ні вислова. Все — сірими, буденно-нудними словами про давно остогидле і забуте. Ні белетристики, ні публіцистики, бо і для публіціста треба життя, пульсу, цікавости і сили, а тут — нічого. Блідо, глухо і нецікаво.

Може автор схоче оправдатись, що це писано давніще (1900—1903) і тому для нашого часу нецікаво. Згоден. Але жалію читача тих часів і питаю: нащо видавати для загалу зараз все це?.. В своїй передмові сам автор не знайшов чим оправдати це, не знаходимо й ми рації цього видання, бо для втіхи свого авторського самолюбія досить би було і десяток, другий надрукувати своїх проб пера... А тисяча нащо?..

І так, по скромності своїй автор не оцінив свого вчинка в передмові, але одним фактом видання він, нехотячи може, пересцінив своє писаннє і зробив велику помилку... За його скромність духа і бідноту розума і воздадуть йому — скромно і бідно. Писання видруковано, але читати його будуть тільки по примусу...

Правда, як плюс авторові можна рахувати його щирість з якою він відноситься до справи. І ця щирість примушує думати, що він сам не відає, що творить... А таким багато прощається, але все таки книжка не стає кращою.

П. Оль.

До Української драматургії. Збірка бібліографичного знадібку до історії української драми і театра за 1906—1912 рік. З додатками та поправками до „Української Драматургії“ до 1906 року. Зібрав і впорядкував **М. Комаров.** Видавництво „Сніп“, № 3. Одеса, 1912, стор. 106, ціна 90 коп.

Українська драматична література остільки збільшилася за останніх шість літ, що автор зложив і видав додатки до своєї попередньої праці п. н. „Українська Драматургія“ збірка бібліографичних знадобів до історії української драми і театра українського (1815—1906 р.) під вище наведеною назвою.

Додаток до української драматургії уложено по такому саме плану, як і першу частину.

В першій частині уміщено спис драматичних творів українською мовою, як орігінальних, так і перекладних і переробок, друкованих і недрукованих з помітками яка з них дозволена або заборонена до вистави, а також вказівки на рецензії про ці п'єси, окрім того є у першому відділі додатки та поправки до I частини „Української Драматургії“, пропуск рецензій та п'єс; заведено до показчика чимало п'єс, які збереглися в рукопису Одеської Городської Публичної Бібліотеки. Алфавитний покажчик п'єс полегшує справки.

В другій частині уміщено „писання про українську драму і театр“, іменний покажчик авторів і артистів.

В першій книжці „Укр. Драм.“ є розділ „показчик імен, згаданих в цій збірці, з короткими звістками про українських драматургів, композиторів, перекладачів та де-яких сценичних діячів“, якого на жаль не має у другій книжці; причиною тому є брак друкованих джерел звідки можно було би діставати потрібні інформації, а збірання звісток від самих артистів та авторів дуже загальмувало б роботу.

Цікаво порівняти статистичні дати розвою нашої драматургії. Від 1815 до 1906 року зарегістровано автором українських п'єс 928, від 1906 до 1911 року прибуло 428, усього виходить 1357 №№. Це не значить, що ми маємо 1356 ріжних назв, бо автор заводив до драматургії окремо під кожним № п'еси, які друковані вже скілька разів, як от „Наталка Полтавка“. До 1906 року уміщено усього 349 писаннь про українську драму і театр, а за шість літ прибуло 91.

На превеликий жаль ми зустріли багато пропусків. Якось дивно стає, що авторові очевидячки не відомо таке важливе джерело для його праці, як „каталогъ произведеній членовъ Союза драматическихъ и музыкальныхъ писателей“ у якому уміщують спис п'єс, дозволених до вистави. Порівнюючи цей катальог з працею д. Комарова ми знайшли 72 п'єси,

яких не занесено до бібліографичного показчику, на українські теми 13 і 3 переклади з української мови.

Окрім того пропущено такі п'єси, яких не має в цьому катальозі: „Шлюб з примусу“, п з франц. мови В. Самійленка (дозв. до вист.), „Я вечеряю з мамою“, пер. іспанської мови В. Самійленка, „Не вигоріло“, ком. на 2 дії, пер. з есперантської мови В. К. Ѳоменко (дозв. до вист.), „Крила звязані“, п'єса на 4 дії І. Н. Потапенка, пер. Семена Сивого (дозв. до вист.), „Чабан“, др. на 5 дій, написав Ѳома Сердюк (дозв. до вист.), „Степ“, др. написав, Ѳома Сердюк.

З репертуару американської України не війшли до показчику: „Ох! Не люби двох!“, оперета в 3-х діях, „Пан Писар“, оперета в 3-х діях, „Мужики аристократи“ і комедія „Вихованець“.

Пропущено статтю М. Данько „Сила мистецтва“ (В. Винниченко: Чорна Пантера і Білий Медвідь) „Неділя“ (Львів) 10 вересня 1911, ч. 35.

Не дивлячись на зазначені нами хиби, оцей показчик є надзвичайно новим збірником усього, що тичиться нашого театру і мусить бути настольною книгою кожного, хто тільки цікавиться нашою театральною штукою, передовсім антрепреньорів. *Володимир Б.*

О. Мицюк. *Переселення та українство.* (Відбиток з тижнев. „Сніп“). Харьків, 1912, стор. 16, ц. 5 коп.

Автор, відомий дослідувач переселення в ріжні краї Сібиру, зачепив прецікаве питання: ким стане переселенець-українець, покинувши свою Україну. Висновок його досить сумний: „української нації за межами теріторії України не може буть. Українців з по між тих, хто навіки переселився за межі України не може буть!“.

До такого висновку автор приходить розглянувши три основні риси нації, які є і відпорною силою в боротьбі за своє життє. А саме: а) історична традиція народу, б) окремість етнографичного його типу та в) посідання звісним народом якоїсь певної теріторії так густо, щоб получалася числена перевага над людьми инших націй.

Коротенько, але ясно і докладно автор доводить, підпираючи свої тези фактами, що українець, як і кожний другий нарід, повинен стратить і історичну традицію, і етнографичний український тип свій, а переважить своєю більшістю ледво чи зможе... і українець згубиться в чужій землі. А відсілля життьова ціна переселенню — „воно є кровопускание з національного организму і через те з укр. націон. точки погляду — шкодливе“. І „завдання свідомих українців — дбати об тім, аби всім нашим людям було місце на своїй Україні“... *Н. С.*

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА

НА ЖУРНАЛЪ ЛИТЕРАТУРЫ

ЖАТВА.

Съ 1912 года литературные альбомы **Жатва** развернуты въ большой періодическій журналъ.

Журналъ выходитъ **четыре** раза въ годъ—**зимой, весной, лѣтомъ** и **осенью**, книгами отъ пятнадцати до двадцати печатныхъ листовъ каждая, и заключаетъ въ себѣ, кромѣ литературнаго отдѣла—отдѣлы критическій, библіографическій, театральный и художественный.

Задачи **Жатвы** остаются тѣ же: обновить и оздоровить нашу литературу, вернуть ее на путь былого расцвѣта.

Редакція имѣетъ въ виду не только столичное читающее общество, но и тѣхъ, кто, не живя въ центрѣ, лишенъ возможности слѣдить за новѣйшими теченіями въ искусствѣ.

За послѣднее время выходитъ такое множество книгъ и журналовъ, такъ много новыхъ постановокъ даютъ образцовые театры, что разобраться во всей сложности этого матеріала оказывается все болѣе и болѣе затруднительнымъ. **Жатва** будетъ отмѣчать только то, что дѣйствительно представляетъ цѣнный и новый вкладъ въ искусство.

Участвовать въ журналѣ изъявили согласіе: **Арсеній Альвингъ, К. Д. Бальмонтъ, А. Бартеневъ, Николай Бернеръ, Валерій Брюсовъ, Александръ Булдѣевъ, Б. Верхоустинскій, Сергѣй Глаголь, Сергѣй Городецкій, Василий Каменскій, А. И. Купринъ, Евгеній Курловъ, Борисъ Лавреневъ, Алексѣй Ремизовъ, Николай Мѣшковъ, П. Н. Петровскій, Левъ Сосонкинъ, Старый Москвичъ (Е. Наумовъ), Георгій Чулковъ** и друг. Кромѣ того, журналъ будетъ стараться привлекать новыя, молодыя силы.

Подписная цѣна: въ Москвѣ **5 р.** (съ доставкой). Съ пересылкой: въ Россіи—**6 р.**, за границу—**7 р. 50 к.** Разсрочка: въ Москвѣ—1) при подпискѣ 3 р., при полученіи второй книги 2 р., или 2) при подпискѣ 1 р., при полученіи первой книги 2 р., при полученіи второй—2 р. Для иногороднихъ—1) при подпискѣ 3 р., при полученіи второй книги 3 р., или 2) при подпискѣ 2 р., при полученіи первой книги 2 р., при полученіи второй—2 р. Цѣна отдѣльной книги 1 р. 50 к.

Подписка принимается только на годъ. Подписной годъ считается съ января.

Цѣна объявленій: передъ текстомъ: 1 стр. 150 р., 1/2 стр. 100 р., 1/4 стр. 65 р., 1/8 стр. 40 р. Послѣ текста: 1 стр.—100 р., 1/2 стр.—65 р., 1/4 стр.—40 р., 1/8 стр.—25 р.

Подписка: въ Москвѣ: 1) въ конторѣ журнала **Жатва**—Арбатъ, 18 (тел. 313-52), 2) въ конторѣ Н. Печковской (Петровскія линіи), 3) въ книжн. маг. т-ва М. О. Вольфъ, А. С. Суворина, Филимонова (Б. Никитская, 24) и др., въ Петербургѣ—въ книжн. маг. т-ва М. О. Вольфъ и А. С. Суворина.

Объявленія принимаются въ конторѣ журнала.

Во всіх українських книгарнях продається нова брошюра:

ГР. КОВАЛЕНКО.

Про український стиль і українську хату.

Ціна 25 коп.

Приймається передплата
на 1912 рік
(рік видання четвертий)
на літературно-громадський український місячник
УКРАЇНСЬКА ХАТА

Розпочинаючи 4-й рік видання журналу, редакція звертає особливу увагу на освітлюваннє чергових пекучих питань життя нашої інтелігенції, важних громадських і літературних подій українського і світового життя, творів мистецтва, беручи їх під розвагу національности.

Буде містити — **белетристику**: поезії, оповідання, повісти, драми, малюнки, нариси і т. и.; **статті публіцистичні**, в яких обговорюються справи українського життя, літератури й мистецтва; **критичні статті, літературні огляди, характеристики письменників, статті про мистецтво**, його філософію, історію, псіхологію творчости і т. и. Працюють в журналі кращі сили.

Предплата річна на „УКРАЇНСЬКУ ХАТУ“ 4 карб. (за кордон 10 корон), **півроку 2 карб., окрема книжка 35 коп.** (з пересилкою 40 коп.), **можно виплачувати частками по 2 карб.**

Хто пришле цілорічну передплату (4 карб.) той одерже в додаток **БЕЗПЛАТНО** *такі ТРИ книжки:*

Микола Євшан. ПІД ПРАПОРОМ МИСТЕЦТВА. Літературно-критичні статті.

М. Сріблянський. ЖЕРТВИ ГРОМАДСЬКОЇ БАЙДУЖОСТИ (становище преси і письменників-художників).

А. Товкачевський. УТОПІЯ І ДІЙСНІСТЬ (характеристика української інтелігенції).

Добувати книжки журналу без додатку можна **в: головній конторі редакції журнала**, Київ, Ділова, 4; **в „Українській Книгарні“** — Безаківська 8; **в книгарні Л.-Н. Вістника** — В.-Владимірська 28; **в крамниці „Час“** — Театральна площа. **в Харькові: „Українська Книгарня“** — Рибна 25. **в Житомірі:** книгарня *В. Совінського*; **у Полтаві:** книг. *Г. Маркевича*, Бульвар Котляревського; **в Катеринославі:** книг. *Є. Лозинської*, Проспект, д. Вебера; **в Кам.-Подольську:** *Т-во „Просвіта“*; **в Одесі:** книж. маг. *„Трудъ“*, Дерібасовська 25; книг. *„Діло“* Конная 11 і Ніженська 53, *Українська Книгарня „Просвіта“* та по всіх кращих російських книгарнях г. Київа. **За кордоном:** Львів, *„Книгарня Наук. Т-ва ім. Шевченка“* Ринок ч. 10; **в Станіславові:** в *„Сокільськім Базарі“*. **в Чернівцях:** *Равх И. Лебединський*, Ратушева ул. № 4, Пас. „Бек“.

Комплекти „Української Хати“ за минулі роки продаються в конторі журнала по 4 карб. кожний з пересилкою.

Ціна 35 коп.
з пересилкою 40 коп.

Редактор-видавець ***Павло Богацький***

Друкарня Акц. Т-ва „Петро Барський у Києві“ Хрещатик 40.